Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

Сердало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА,
НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 24 МАЙ, 1990 ШУ. ★ № 61 (7875). ★ Мах 3 кеп.

Нохч-ГІалгІайче: *перестройка наькъагІа*

СЕЛХАН: кердадараш, хоамаш

МагІалбика новкъостал эш

МАГІАЛБИК. 23 МАЙ. (ТЕЛЕФОНАЦА). Массехк шу да къаьнача МагІалбике бахача наха боккха кхерам тІалатта. ХІара дийнахьа хІана дац, аьнна, дукхагІа моттигаш дІалоац укхаза хулача токхамо. Цо дохаду наькъаш, коммуникацеш, херцаду нах чубаха цІенош, соцкультбыта объекташ, кхыдола гІирсаш. Лоацца аьлча, района а мехкдаьттахой города а цунах хулаш латта зе боарам боацаш доккха да.

Самардийнахьа, 22 мае, оаха дагарбича ах бІаь дезал бар укхаза вахарах беха, шаьрача моттиге баха ховшийтара ІокІалбаха безаш. Царех аханел совгІа бараш хІанзле шоай фусамашкара арабаьннаб. ХІанз укх сахьате царех цхьабараш дІатарбеннаб «Малгобекнефть» НГДУ жилищно-коммунальни боахама мукъалаттача квартирашка. ХІаьта юхебисараш дІатІаийцаб гаргарча, бовзаш-безаш болча наха. Укх шера ткъесталагІча мае денз кердача городе ІокІалбаха болабаьб къаьнача МагІалбике баха нах. Из гІулакх деча доксаен новкъостал ду. НГДУ жилищно-коммунальни боахама болхлошеи кулгалхошеи. Цар хадданза транспорт лоаттаю шоай вахарах беха, сагота хьувзача наха, хІамаш тІайоттен тІера Іойоастаен новкъостал ду. Лоацца аьлча, бахарах бехача наха тІакхаьча бала байбара шой низ дІакхоачар деш ба уж.

Къаьнача МагІалбикера малхбузехьара оагІув хийн гази йоацаш йисай. Цу хьакъехьа лостам бе гІерташ, эшаш дола гІо деш шоай низ дІакхоачаю ду «Малгобекмежрайгаза» ЭПУ а НГДУ хин цеха а болхлоша. Цхьабакъда, тахан тоадаьр кхоана дохаш дукха моттигаш нийслу. Лоацца аьлча, кхоабац ремонтникаш Іалама духьала латта а цунца къувса а.

Хьагуча суртагІа малгобекций шоай низ дІакхоачаргбац шоашта хинна хатар дІадаккха. ТІехьатетта йиш йоацача цу гІулакхага цІенхаштта хьажара, эшаш дола новкъостал дара хьем а ца беш оарцагІъяла еза республикански органаш.

ХІанз укх сахьате сиха дІатарбе безаш ба бахарах беха 50 дезал. ХІаьта денгара денга дукхагІа хулаш латт уж санна бараш. Кхерамеча хьал тІа я къаьнача городера типографи, районни газет ара ца доалаш дисар кхерам болаш да.

МагІалбика сихха новкъостал эш.

М. КАРТОЕВ,
тха собкорр.

Хьалхалаттарех

БРИГАДИР

Назрановски ГІ. Ахриева цІерагІа йола «Электроинструмент» завод болх бе йолаеннача хана наггахьа мара кхалсаг гацар предприяте цехашка болх беш. Машинаш ю професси маІача наьха болх лоархІар дукхагІчар. Хано а гІалгІай болхлой класс сихха дегІаха йолаяларо а къаьгга хьахьекхар из иштта доацилга. Кхалнаьха болхлой кулгаш вашаш дукха моттигаш яр завода цехашка. Долче, машинашъерий тайп-тайпара говзалаш кара а ерзаеш, шерагара шерага дукхагІа хулар укхаза къахьегаш бола кхалнах. Балха тІа маІача наха нийсса дукъ дІа а увзаш, башха-дика производственни хьокхамаш дахарца, царна хьокхам телаш къахьега болабелар кхалнах. Овсаре болх барал совгІа, башха-дика организатораш болга дІахьекхар царех дуккхачар. Шоай декхараш цІенеи диззан кхоачашдарал совгІа, доагІаш дар хьадехар шоай новкъосташкара, доккха дакъа лоацар юкъарча балха тІа. Цудухьа уж керте увттабир цехашта, участкашта, сменашта, бригадашта.

Царех дукхагІчар шоашта карагІдувлача гІулакхашца, шоаш керте латта машинашъераш кхотабе а царна юкъе барт-цхьоагІо е а ховш хиларца, шоай коллективашка къахьегама йоккхий коталонаш йоахийташ хиларца белгалбаьлар уж. Иштта къахьега болабеннарех бар цеха начальник Костоева Марем, бригадир Султыгова Насапхан, кхыбараш. Цар инициатива хьал а лаьца, шоай хьехамчий дика гІулакхаш дІакхухьаш бараш тІа-тІа дукхагІа хулар заводе. ХІанз уж заводе дукха ба бригадашта, сменашта керте латташ. ХІаьта заводе къахьегаш бола кхалнах бІаьш ба.

Башха-дика кулгалхо, организатор, производственница хиларах тарра хІанз укх сахьате заводерча дуккхача машинашъераша чІоагІа лоархІаши сийдеши я бригадир Мержоева Эсет. Пхи шу совгІа ха мара яьннаяц цу заводе къона специалист болх беш йола. Цу лоацдача хана ше каралаьцача балхах тІехдика кхийттай из. Цул совгІа, цунца цхьана къахьегараша теркал дир нахага болх байта ховш, къахь дале а моллагІчунга доагІаш дар юхь духхьал дІааргдолаш Эсет хилар. Цудухьа массава а раьза а волаш, из хержар цар бригадиралла. Дукха юкъ ялалехьа ший балха тІа цо дІахьекхар уж гІалат ца баьннайга.

Деррига а сона ховш да яха оамалаш а йоацаш, каст-каста из дагаювл бригада болх тоабара ший коллективерча къахьегама ветеранашца. Бехктокхаме тІарча участкашка хьежабу шоай профессех дикагІа кхеташ бараш. Ше бригадир хиларах тарра дика вІаштІехьбаьнкхаб цо машинашъерий къахьегам; царна юкъера яхь. Цул совгІа, хьинаре къа а хьегаш дог гІоздоаха производственни толамаш дахарца хьокхам тел ший карарча машинашъерашта. Уж гІулакхаш дарах лоаццача хана бовзаргбоацаш хувцабенна, тоабелар бригада коллектива болх. Цхьаккха смена дІаяхийтац цо ший норма 150 процент кхоачаш ца еш. Цунца цхьана, тІа-тІа дикагІа хулаш йоагІа цар хьаеш йола продукци. Из дукха хІама ца эшшаш ерригa а соца ца еш, хийцца чакхйоалийт ОТК тІахьожамхоша. Долче, цар хьаяь продукци эсала я. аьнна. укх тІеххьарча шерашка цхьаккха рекламаци кхаьчаяц потребителашкара.

СУРТА ТІА: бригадир Э. Мержоева.

И. ПЛИЕВА сурт.

Овсаре къахьег

ХІара дийнахьа итташ, бІаьш заявкаш кхоач Грозненски автокомбината коллективага. Мовхьаш дІа-хьа кхахьара шоашта эша транспорт еташ предприятеша, тайп-тайпарча организацеша тел уж. Цар хьашташ дизза кхоачащдара шоай ерригa таронаш оарцагІъяьхача транспортникаша дика производственни хьокхамаш доах укх шера. ДІабахача биъ бетта заданел тІех цар дІа-хьа дихьад 300 тонн тайп-тайпара мовхьаш. Автотранспортах пайда эцара коэффициента задани тІеххоачашъяьй.

Самофинансированеи йинзача хозрасчетеи кердача системагІа къахьегача цар балха тІа керттера хьокхамаш лоархІаш да валови доходаш, пайда бар, къахьегама овсарле лакхъяр. Цу даькъе дика толамаш доахаш хьайоагІа автокомбината коллектив. Валови доходаш яра биъ бетта план 113,4 процент кхоачашъяьй цо. Заданел тІех цу юкъа яьй 110 эзар сома маьха доходаш. ДІа-хьа кхухьача мовхьашка дІадодар оттабаьча боарамал кІезигагІа хилийтарах, доагора материалаш кхоярах планал тІех укх шера пачхахьалкхенна 44 эзар гаргга сом пайда баьб транспортникаша.

Шоай декхараш цІена кхоачащдеш йола автоколоннаш, бригадаш кІезига яц автокомбинате. Царна юкъе а белгалъяьнна дика къахьегаши яхье даим хьалхалатташи хьайоагІа Арсамирзаев Кюри Султанович керте латтача шоллагІча автоколонна коллектив.

КІал кІийле йоацаш даь хІама

Нохч-ГІалгІайчен къахьегамхошта, къаьстта гІалгІашта чІоагІа новкъа хиннад города Орджоникидзе цІи хийца а хийца, цох Владикавказ яха цІи юхатиллара хьакъехьа цигарча горисполкомо баь соцам. Цох лаьца централни органашка санна, дукха письмош, телеграммаш ух тха редакце а.

Тахан оаха кепатох СССР Президентага, КПСС ЦК Генеральни секретарага М. С. Горбачевга Ю. Барахоева, Б. Абадиева, кхычар кулгаш яздаь яхьийта телеграмма. Цу тІа йоах:

1990 шера 17 мае арадаьннача «Правда» газета тІара хайнад тхона города Орджоникидзе цІи хувцара хьакъехьа Къулбаседа-ХІирийче соцам тІаийцалга. Цу ийрчача гІулакха ІаІаьмате чІоагІа раьза дац тхо, хІана аьлча, Сталина цІи еза-боча йолча цигарча хьакимаша из даьд шин хана цо шоашкахьа озабезам беш хиннадаь.

«Правда» газета корреспондента А. Грачъз гІад а ваха хоам бу, Орджоникидзе цІи йолча городера ше хІанз язъеш йола информаци тІеххьара я, яхаш. Хетачох, шийна хилча бакъахьа хетар кхоачаш хинна даьннад ала гІерт А. Грачев.

Геттара нийса хургдар из информаци цо Кавказски регионера язъергйолчох тІеххьара хилча, хІана аьлча дуккхача хана денз шийна могар деш ва из моттигера национал - шовинистически уйлаш хьалсовсаяра, уж харцахьча оагІорахьа ерзаяра.

Цецвоаккхаш да цхьаькха: горисполкомо яь кІал цхьаккха кІийле йоаца решени даккха гІалат доацаш лерхІ «Правда» газето а. ХІаьта мехка иштта хета йиш йолаш яц из. Городах керда цІи тиллар керттерча даькъе гІалгІай халкъа хьашташта а тохаш, Кавказа деррига халкъий хьашташта хІама тохаш да.

Цу регионе укх тІеххьарча хана Москвера боккхий хьакимаш массаза боагІа, цигара хьал ирлу. Масала, апрель бетта нов. Дзасохов веча Орджоникидзе хилар Іаьдалаша бокъо а енна яь митинг. Цига дийцар Сталина а цун гІозаро а гІалгІай лаьтташта яь аннекси нийса хиларах. Дукха ха йоацаш нов. Примаков хинна цІавахачул тІехьагІа города Орджоникидзе цІи хийцар, хІаьта цох из 1931 шера тилляр ГІалгІай автономни областа къахьегамхоша дехарах.

Оаха сий деш а лоархІаш а вола Президент, доккха дехар ду оаха Хьога: чакх ма далийта нийса доаца хІама, чакх ма далийта города Орджоникидзе цІи хувца гІертарашта дагадоаллар! Из чакхдоале, цох хургда сталинизма репрессеша хІалакбаьрий цІераш ца лархІар, цох хургда къамашта юкъера барт эгІабар.

Экономика дегІайоалаяра наькъаш

СССР Президент, КПСС ЦК Генеральни секретарь М. С. Горбачев 21 мая Кремле вІашагІкхийтар арендни кооперативнии коллективаш членашца, дезалийн ахархойи боахамий болхлошца, колхозий, совхозий, агропромышленни комбинатий, объединеней, кхыча формированей специалистащеи кулгалхошцеи, цхьайолча промышленни предприятей викалашца.

Цига хилар кооперацеи арендан Іоаьльча опытах, радикальни экономически реформаи социальни политика кердаяьккха тоаяреи хьалашка боахам лелабара керда формаш дегІайоалаярах, урокехи перспективахи кІоаргга, дукхьалара, корта бола къамаьл.

ВІашагІкхетаре дакъа лоацаш бар КПСС ЦК Политбюро членаш Е. К. Лигачев, А. Н. Яковлев, КПСС ЦК секретарь Е. С. Строев, СССР Министрий Совета Председатела хьалхара заместитель В. В. Никитин, СССР Министрий Совета Председатела заместителаш И. С. Белоусов, П. И. Мостовой, СССР Лакхехьарча Совета Комитета председатель А. Ф. Веприв, цхьайолча министерствайи, ведомствайи кулгалхой.

Гулбеннарашта хьалхашка къамаьл дир М. С. Горбачева.

Изза отчет кепайоазон тІа араяргья.

(ТАСС).

РСФСР ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ СЪЕЗДЕ

21 мае Йоккхача Кремлевски дворецe дІахо болх беш хилар Российски Федерапе халкъа депутатий хьалхара Съезд. Іуйрийнарча заседане дІахо беча балха процедурахи порядок тоаярахи юххьанца денз дІайолаенна дискусси гаьнаьлар. Дуккхача тайп-тайпарча темаех йола репликаш хинна ца Іеш, цу даькъе хьалхагІа дийца чІоагІдаьча деша а, массехк предложени йоалайир депутаташа: хьалхара доклад ца ювцаш соцае, хаттарашта жоп дала докладчика дош ле; шоллагІча докладага — РСФСР суверенитетах йолчунга, ладувгІа, кердача союзни договорахи республика халкъа Іаьдала механизмахи, цул тІехьагІа шаккъа доклад дІахо ювцаргйолаш: хьалхарча докладагІа йола пренеш дІахо яхьа.

ДукхагІбараш тІехьа а болаш тІаийцар Российски Федерапе социально-экономически хьалах йолча докладах пренеш дІахо хьоргйола решени.

Ораторашa хьалхьоадир дукха ира, тІехьатетта йиш йоаца дешаш. Дуккханеша даьча къамаьлашка хозаш хинна керттердар — республикера хьал дикагІча оагІорахьара доаккхаш тІатеІІа хувцара, тІехьа па а тетташ сихха де мел доагІар делга. Дицдалийта йиш яц Россе халкъаша шоаш харжараш дІаьха хабараш дувцара а боацаш бехктокхаме бола законодательни болх бе, республика Іаьдала лакхерча органо енна бокъонаш хоадам боллаш кхоачашъе укхаза бахнийта хилар. Критика йир доклада цхьайолча позицешта. Деш дола дукхха къамаьлаш, депутатех цхьанне нийса белгалдаьккха ма хиллара, боахама актива собранешка дераштa тара дар, отчеташ, правительстваrа деш дола дехар, коллегай адресагІа эздел доапаш тела репликаш. Цхьабакъда, теркал де доагІа цу тайпара къамаьлаш цхьайолча халкъа депутаташа чІоагІа критика а еш тІаэцаш хиннилга.

Съезд дІахо болх беш хилар.

(ТАСС).

Богатырев Бембулат: ДИКАНГА ДОГ ДОАХ

МОСКВА. 22 май. (телефонаца). Вай укх деношка теркам тІабахнийта хьожаш да РСФСР халкъа депутатий хьалхарча Съезда балхага. Из дувзаденнад хІаранена шин автономи, область юкъейоагІаш йолча Россе дІахора кхел дагайоалаш хиларца. Нагахьа санна, Россена таханарча хьалера хьалъяла моь, вай вахар, хьал-таро тоалургья. ХІаьта из цу съезде дакъа лоацача массе а къамий викалаша нийса ниіъ лаьарах, из чакхбаккхара эша законаш тІаэцарах тийша да. Цу форуме дакъа лоацаш ба вай республикера депутаташ а. Царех цхьаннеца — ГІалгІай автономи меттаоттаяра йолча Оргкомитета членаца, экономически Іилмай кандидатаца БОГАТЫРЕВ Берса Бембулатаца съезда балхах лаьца къамаьл хилар тха корреспондента.

Интервью

— Бембулат, газет дешарашта ловра Съезда балхах Іа хьайна хетар алар.

— Съезд, шоана телевидене гІолла хьаьокхаш гуча бесса, ирача хьале, чІоагІа дискуссеш йолаш дІайолаеннай. Укхаза гуш да наха гІалат ца бовлаш шоай лоІам РСФСР Лакхехьарча Совета боараме кхоачашбергбола депутаташ хержалга. ХІаьта депутаташ шоай принципиальни позици хиларца наькха шоаех бенна тешам чІоагІбе гІерташ ба. Иштта царна дагайоалл шоай шоллагІча даьхен — Россе кхел. Тахан Россе, вайна ма харра, воча хьале я. Цох союзни боараме бийдал лоаттаю база хиннай. Масала, вай республикера мамогга мехкдаьтта, газ дІаэзай. ХІаьта цун метта фу хьаденнад вайна? Цхьаккха хІама деннадац. Цу тайпара хьал да Россе кхыча регионашка а. Цудухьа берригa депутаташ Россе экономически шин лоІаме хилийтара тІехьа ба. Цунца мара гІулакхаш хеттача бесса тоалургдац.

Ала деза, эттара хьалха оттаяь хиннача Съезда ден повестка тІа депутаташа ирача къовсаме цхьаьцца хувцамаш даьд, аьнна. Масала, цунна юкъе йихьар Россе социально-экономически хьалах йола доклад, иштта 8-ча моттиге лаьтта республика суверенитетах дола дош 4-ча моттиге оттадайтар, цул совгІа, кхыдола дешаш юкъедоаладир. Бакъда, со раьза вац Съезде пайда боаца дешаш дувцаш дукха ха йоаеш хилара. Иштта цхьаццаболча депутаташа шоай областера проблемаш хьоахаяр мара, кхы корта а болаш хаьдда предложенеш телац из е вож лоархІаме дош къоастадара хьакъехьа. Укхаза кхочамбоацараш гучадоахаш дувцаш санна, уж дІадахара наькъаш белгалдаха деза. Со теш, уж гІалаташ депутаташа парламенте болх бе дІаІамарца цІенденна дІадаргхиларах.

— Бембулат, ховш ма хиллара, Россе тайп-тайпарча регионашка къамашта юкъера гІулакхаш чІоагІа чоалханеча хьале дийрзад. Масала, хІанз а хеттача бесса къоастаянза я Поволжьерча немций, крымски татарий, карачаевций, иштта вай гІалгІай автономи меттаоттаяра проблемаш. Уж проблемаш ювца лерхІий Съезде?

— Шеко йоацаш, хІара къаманна ший хиннар, харцахьча наькъаца Сталина, цун гІозаро дІадаьккхар юхадала деза. Из ца дой, цу наькъаца къамаш барта ца дуге экономике, социальни даькъе вай мел дер хІаман маьхьа дац. Вай Россе дахача халкъий хьал-таро тоае гІерте, хІара халкъа шин хинна лаьтташ дІадала деза, цун автономе статус меттаоттае еза. ТІаккха уж халкъаш иразе а дог делаш а дахаргда. Укхаза белгалдаккха деза Поволжьерча немций, крымски татарий хьакъехьа нийсхо кьаьхаташ тІа меттаоттаяь хилар. Цар гІулакх практически кхоачашде дезаш мара дац.

Теша лов хІанз а тІехь мехках даьха лелача къамий проблемаш керда хоржаргйолча РСФСР Лакхехьарча Совето къоастаергхиларах. ХІаьта, аз дувцача халкъех цаІ да — гІалгІай дар. Цу халкъагара Сталина итташ шераш хьалха автономи дІаяьккхар, тІаккха бехк боацаш мехкагІа даьккхар. Киргизе а, Казахстане а кхойтта шу даьккха дола вай халкъ тахан шин цІеношка чудерза йиш йоацаш, венна саг дай кашамашка дІаволла бокъо йоацаш да. Вешта аьлча, из лаьттан букъ тІара халкъ дІадалар кхерам болаш хІама да. Фу де деза из ца хилийтара? ГІалгІай лаьтташ юхадала деза. ХІаьта столица, хІанз хІирий кулгалхоша кхозлагІа цІи хийца Бурув а йолаш, гІалгІай автономи меттаоттае еза. Из укх дунен тІа кІезиг-мукъагІа нийсхо яле, хиланза даргдоацар да. Фу даьд оаха. Нохч-ГІалгІайчен депутатски группа цу хьакъехьа?

Цкъа-дале, оаха массане кулгаш а яздаь, Съезда цІерагІа запрос дІачуеннай, гІалгІай автономи меттаоттаяра дешага хьажар дехаш. ШозлагІ-дале, из дош Съезда ден повесткана юкъедахьийтад. Из бе-бе дешаш дувцаргдолча пунктана юкъе да. Бакъда, укхаза из гІулакх юхадетташ дукхьаленаш я. Масала, уж ювзаеннай вай долча болх беш хиннача СССР Лакхехьарча Совета комиссе справка оттаяь яланза хиларца. Нагахьа санна, справка хьачулой, шеко йоацаш, вай дош дувцаргдолаш да. Ца лой а, тхо из проблема отта ца еш а из къоастаяра де дезар белгал ца доаккхаш а Іергдац. Цу справка хьакъехьа са къамаьл хиннад Съезда балха дакъа лоацаш волча комиссе председателаца А. М. Беляковца. Аз сай хур-могар ду цунга из справка сихагІа оттаяйта гІерташ. Бакъда, цо йоах: «Из цІенхаштта проблема я, цудухьа справка сихвенна оттае йиш яц. Аз дика кхетаду шун автономи меттаоттае езилга».

Цул совгІа са массехказа къамаьл хиннад РСФСР Президента поста претендент волча, КПСС ЦК Политбюро членалла кандидатаца, А. В. Власовца. Из вай проблема кІоаргга йовзаш, вайх дог лазаш ва. ХІаьта вай автономе хьакъехьара шин позици цо доклада тІа хьахайтар. Хьагучох, шийх Президент хуле а ца хуле а из гІалгІай къаман лоІам кхоачашбеча шин низ дІакхоаччача бесса дакъа лаца лаьрхІа ва. Цу позице тІа латт са къамаьл хинна КПСС ЦК Политбюро член В. И. Воротников, кхыбола кулгалхой.

— Бембулат, кхыча автономни образованешкара депутаташца вай автономех лаьца къамаьл хиннадий хьа, нагахьа санна, хиннадале, цар фу уйла-нигат да ха ловра.

— ДукхагІйола автономни республикаш, областаш, округаш вай проблема хьаллоацаш я. Уж вай халкъах дог лазаш ба. ХІана аьлча, царна хов бехк боацаш вай бокха бала лайнилга. Иштта царна хов вай халкъас Къулбаседа Кавказе Советий Іаьдал оттадеча хана дукха цІий Іодахийталга.

Оаха Съезде вІашагІъеллай автономни образованей депутаташ юкъейоагІаш йола лаьрххІа группа. ХІаьта со цун юкъевода вай республикера депутатски группа кулгалхо санна. Из группа 100 гаргга сагах латт. Цун декхар латт дІахо йодача хана автономни образованей статуса, суверенитета боарам лакхбайтарах, автономешта доагІаш дола кхыдола дешаш нийсача наькъаца къесталайтарах.

Оаха иштта бувзамаш леладу московски, ленинградски, иштта кхыча депутатски группашца. Царна тхоашта хетачох лагадувл, дискуссеш ю. Тхо Съезде хулача перерывашка тхоай харжархой наказаш кхоачашде хьож министерствай, ведомствай кулгалхошца вІашагІкхетараш чакхдахарца, запросаш дІачутеларца. Вешта аьлча, вай республикера депутаташ пхьа минот мукъа йоацаш, шоай низ мелаб къахьегаш ба харжархой лоІам кхоачашбе гІерташ. Со теш цар дІахо йодача хана а иштта болх берзхиларах.

— Бембулат, вай къамаьл чакхдоалаш газет дешарашка фу ала ловра хьона?

— Баркал хилда царна а тха харжархошта а телеграммашца, телефонаш еттарца тхо хьаллоацаш хиларах. Шун дег тІара доагІача дІайхача дешаша тхона низ лу оаша тІадехка декхараш кхоачашдеча. ХІаьта са керттера декхар, массанена ховш ма хиллара, съезде ГІалгІай автономи меттаоттаяра дош оттадар, из проблема массанена дІайовзийтар. Со цу даькъе дагтара къахьегаш ва. Аз а са новкъосташа а кІаьд ца луш дергда из, ГІалгІай къаман бокъо меттаоттаяра ди ма хулла сихагІа гаргадоаладе хьожаргда тхо. ХІаьта са сай вахара маІан цунах латт.

— Баркал, аьттув балба шун!

Интервью йийнаб
М. БАРАХОЕВ.

КЕРДА МУЛАШ

Укх шера бІубенна къахьегаш хьабоагІа Н. Анисимова цІерагІча Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода технологаш. ХІанзлехьа планал тІех цар арахийцай цхьа миллиони 300 эзари сома маьха товарни продукци.

Цунга дІабода мах планагІа лаьрхІачул совгІа лохбарах предприяте кходаьд 240 эзар сом. хІаьта 500 эзар совгІа сом пайда баьб завода коллективо пачхахьалкхенна.

Уж толамаш доахача белгалъяьннай Якимец Геннадий Семеновича кулгалдеча ЛЧ-24 яхача установкаи Тарасов Александр Николаевич керте латтача централни газофракционирующи установкаи коллективаш.

ЗАКАЗЧИКАШТА — ДУКХАГІА ПРОДУКЦИ

Грозненски «Дружба» яхача картонажни фабрика болхлоша биъ бетта заданел тІех арахийцай 69 эзар сома маьха товарни продукци. ХІаьта оттабаьча боарамал совгІа арахийца халкъа эша товараш 210 эзар гаргга сома маьха да. Пачхахьалкхенна баь пайда 245 эзар сом да.

Яхье хьалхара моттиг дІа ца хецаш хьайоагІа Мусаев Родинбека кулгалдеча халкъа эша товараш арахецача участкаи Бетигов Лема керте латтача вязальни изделей участкаи коллективаш.

К. БАШИРОВ.

Экономически реформа хьалашка

Кхоане ма ехка

Со тахан дувца гІертар «Малгобекнефть» НГДУ коллективо доахача производственни толамех дац. Балха тІа цунна карагІдувла дикадараш цхьанне а цунгара дІадоахаргдац. Цхьаккха тайпа халонаши проблемаши ца нийслуш дІабодий-теш мехкдаьттахой болх? Нагахьа санна, НГДУ коллективе уж нийслуш яле, малагІа бахьанаш долаш а хьан бехкагІа а хул уж? Кхы дикагІа къахьегара баргал етташ дар фудтеш? Уж хаттараш дир аз «Малгобекнефть» НГДУ планови отдела начальникага Евдошенко Евдокия Алексеевнага. Цо аьлар:

— Лакхе белгал ма даккхара, тхона карагІдаьннар къаьгга гуш да. Бакъда, тахан дох кхоачамбаь Іе йнш яц тха. Де дезараш Іалаьмате дукха да. Са безам ба царна керттера теркам тІа а бохийташ, къоастаяза йолча проблемаех дувца. Чоалханеча горно-геологически хьалашка углеводородни бийдал йоаккхаш я НГДУ коллектив. Экономически реформа хьалашка къахьегача цун балха тІа къаьстта чІоагІа Іаткъаш да мехкдаьттен гази тІа-тІа кІезиглуш латтилга. Масала, 1980 шерацa нийслича 34 процент кІезигденнад мехкдаьтта, хІаьта газ — 28,6 процент. Из чІоагІа Іеткъад тха финансови гІулакхашта. Укх гарггарча хана уж тоадаларга дог доахилга а яц.

ХІанай-теш НГДУ планови отдела кулгалхо шек йолаш? Цун а ший бахьанаш да. ХІанзалца тІерча, кІаларча мелашкара насосни хьисапе даккхара текха яьнна юхейиса сернисти доацача мехкдаьтта запасаш цІенъяь хьаяхара итт шу мара ха эшац НГДУ коллективана. хІанз санна шера 370 — 400 эзар тонн мехкдаьтта доаккхаш хилча хІаьта а. Цхьабакъда, перспективе йола мехкдаьтта запасаш хьалъяхара эшаш йола ха а 20 — 25 шу мара дац.

— Лакхе белгалдаьккха ма хиллара, кхоалагІа шу мара дац самофинансированеи йиззача хозрасчетен кердача хьалашка НГДУ коллективо болх бу. ХІаьта а таханалца финансови даькъе ший лоІамагІа яц тха коллектив, — аьлар Евдокия Васильевнас.
— Нагахьа санна из бокъо шийна хьаелча а цу лостамагІа болх бе низ дІаккхоачаргболаш яц из. Фуд духьале еш дар? Цу хаттара жоп дала а хьожаргъя со. Шера керте хьадоаккхача мехкдаьттаген газаген тха дІадодаш дар оаха цу юкъа потребителашта дІадахийтачох тхога хьахулачул 4,5 миллион гаргга сома маьха дукхагІа да. Бурув тохара балхий эффективность а Іалаьмате лоха я тха районе. Юкъера лаьрхІача мехкдаьтта доалла моттиг тахкара хІара скважина йоаккхача дІадохийташ дар 2 — 2,5 миллион сом да. Цхьабакъда, бурув а теха йистеяьлча, царех дукхагІчар луш дола мехкдаьтта 10 — 50 тонн мара хилац е вІалла ца луш яраш а нийслу. КІезиг-дукха мехкдаьтта луш, болх бе йолаеннача скважинаша тхона хиннача зен цхьа дакъа, къаьстта «малюткаш» оалаш яраша юхаметтаоттаду. ХІаьта а хьахьерча декхар цІендаь тІера дІадаккха низ дІакхачац тха тІаккха а.

— Из тІера дІадаккхара шоай карарча кхоачамехи таронехи мишта пайда эц оаша, Евдокия Васильевна? — аьнна шийга даьча хаттара жоп а луш, цо аьлар:

— Тхоай низаца реконструкци' яьй оаха городе баха нах, къахьегама коллективаш хица Іалашъеча системана. Цунах тхона хьахьожадир ихо миллион сом. Мехкдаьтта доахача объекташкара электроэнерге система кердайоаккхилга тхоашта хьатІа а нийца, тоайир оаха. Из дарах НГДУ мехкдаьттахошка хьакхьчар цаІн ахи миллион сом. Иштта тха НГДУ болх бе йолаялийтай бахача наха маьхах тайп-тайпара гІулакхаш дергдола цех. Шоай доалахьарча цІеношка хий дІатІахьош йола лини иккха моттиг нийсъелча, иштта вахача нийслуш кхыдола гІулакхаш тІаІоттаделча, шоашта эшаш дола новкъостал дехаш цу цеха коллектив йолча боагІа нах. ТІаккха цо цига сиха ший болхлой бохийт. Цар эшаш йола материалаш а лехе, гІулакх ду царна. Кастлашха мехкдаьттахоша хьал а яь, болх бе йолаялийта лерхІ етта кирпишкаш ю цех. Цо дикка дукхагІа хулийтаргба мехкдаьттахой коллективана тІабоагІаш бола пайда, вІаштІехьдоалийтаргда хоэспособагІа цІенош хьалде а нах квартиращца Іалашбе а. ХІаьта лаьтта текха, фусамех бехача мехкдаьттахошта подрядни системагІа хьалдергда цІенош.

НГДУ коллективана хулаш дола зе юхаметтаоттадара гІулакха юстара латтац рационализатораши изобретателаши. ХІара шера производствана итташ эзараш сомаш пайда беш йола предложенеши изобретенеши балха юкъекхувл цар, чакхйоах геолого-технически мероприятеш. Экономически реформа хьалашка далалехьа санна бІарча денна заказах хьаязъяц автобусаш. мехкдаьттахошта эшаргйолчча сахьаташка мара. Хьалуш пайда а боацаш, ахча зехьа доаделга цІендаь дІадаьккхад. Лоацца аьлча, хІара кепига мах бе Іемаб мехкдаьттахой. Иззача хозрасчета системо дІадехаш дар да из. Уж лакхе белгалдаьхараш санна дола гІуланхаш дІахо кхы а дукхагІа а деш, тхоай финансови хьал тІа-тІа тоаде лерхІ. мехкдаьттахоша. Цу даькъе шоай дика каяргхиларах дог тийша а ба уж.

Ховш ма хиллара, кердача хьисапе доал дара системагІа къахьегача мехкдаьттахой балха тІа Іалаьмате бокха лоархІам болаш да социальни дешаш доагтІача тайпара къестадар, наха чуІе цІенош, социкультбыта объекташ дукхагІа хьалъяр. Уж дешаш укх тІеххьарча шерашка къаьстта ира латт НГДУ коллективе. Соахкалца мехкдаьттахой городе цхьаккха тайпа гІишлон организаци яцар. Долче, из чІоагІа Іаткъар мехкдаьттахой бахарен бытен хьалаш тоадара. ШийтталагІа пятилетка йолаелча денз цхьаккха тайпара соцкультбыта объект хьалъяьяц «Малгобекнефть» НГДУ. ХІаьта цІенош а геттара кІезига хьалдаьд. Ер пятилетка чакхъялалехьа хьалдаь йистедаха лерхІащ да 240 квартира йола цІенош. ХІаьта тІайоагІача пятилеткагІа — 264 квартира яраш. Мехкдаьттахошта эшарашка хьежача геттара кІезига да уж. ХІанз укх сахьате квартиращта аргІан латт мехкдаьттахой бІаь гаргга дезал, хІаьта лаьтта чутекха фусамех бохарах, керда вахар дилла дезаш ба къаьнача МагІалбикера цхьа эзар мехкдаьттахой дезал. Долче, хІанз санна мара гІишлош хьал ца йсй, фу дергда цар?

— Из проблема сов ира латташ хиларца дувзаденна тха городе соахка болх бе йолаялийтар СМУ-12, — йоах Евдокия Алексеевнас. — Из дика гІулакх а да, доаггІаш даь хІама а да. Цхьабакъда, со ала гІерташ дар кхы да. СМУ кхоачамболлаш яц эшаш йола кадраш, гІишлон база. Долче, шера керте кхаь миллиона сома маьха мара гІишлон балхаш де низ дІакхоачаргболаш яц из. Укх гаргтача хана из проблема къоастаяр дог доах оаха СМУ-12 чуйоагІача «Чечингстрой» ПСМО кулгалхоша. Цар МагІалбикера гІишлон база шеръярга, квалифицированни кадращца СМУ Іалашъярга хьежжа низ боларгба гІишлонхой коллективага. ТІаккха дукха дикагІа таронаш хургья мехкдаьттахошта квартираш Іалаште.

НГДУ коллектива балха тІа чІоагІа Іаткъ Малгобекски УТТ транспортникаша доаггІача боарамагІа гІулакх ца делга а. Цар хан-ханнахьеи эшшача боарамагІеи транспорт лоаттаяц мехкдаьттахошта. Дукха моттигаш нийслу болхлой къахьегама вахте дІабига автобусаш ца йоагІаш. Долче, цар болх юкъагІбоах цу гІулакхо. Деррига а УТТ коллектива бехкагІа дац из. Цун кертерча бахьанех цаІ да укхазарча транспорта технически боарам лоха хилар, автотранспорт къаенна, тишъенна йолга. УТТ коллективана керда автобусаш, грузовой транспорт ца хьожаю кукли зама яьннай, «Грознефть» объединене кулгалхоша из гІулакх тоадарга сатувсаш ба транспортникаш.

Лакхе белгалъяьккха уж халонаши кхоачамбоацараши нийслушехьа, шоашта хьалхашка латтача декхарех толамца лоархІабеш хьабоагІа НГДУ мехкдаьттахой. Укх шера хьалхарча бит бетта заданел совгІа цар даьккхад 5100 тонн «Іаьржа дошуви» 800 эзар кубически метр газ. Шоай потребителашта поставкаш яра дола договорни декхараш а дизза кхоачашдаьд цар. Къахьегама овсарле планагІа лаьрхІачул 4,2 процент лакхъяьй. Уж толамаш кхы дукха а дикагІа хургдар, цар балха тІа Іаткъаш йола массе а тайпа проблемаш сихагІа къоастайоре.

Б. КОСТОЕВ.

КПСС ЦК ПЛАТФОРМА ЮВЦАШ

Уйлаш яйта документ

Ленински ханарча парте исторегІа вайна дика хов цу хана мел чІоагІа йоакхо еш хиннай цун идейно-теоретически кІийле цІена хилийта гІерташ. Цу хана денз парте перестройка яра мохк тІахьеххалца йола юкъ из никъ тохкаш дола хІама хиннад. ПаргІатон, демократе, гласноста хьалашка нахага кхачад гражданствал, къаман сий деш хилар, пачхьалкхен гІулакхаш дизза шоай бе дохка цар таро хилар.

ХІанз массе а моттигашка ювцаш латта КПСС ЦК Программа лаьрхІа я, парте съезде из чІоагІъяь яьнначул тІехьагІа коммунистий балха принципальни ларда эргалонаш хулача ханарча хьалашка политически ориентирий система а хинна дІаоттаргйолаш.

БІарчча хьайийцача съезда йола КПСС ЦК платформа — из парте таханарча вахара хиланза даргдоаца документ да, цхьацайолча принципальни позицешта дукха коммунисташ раьза боацаш моттигаш нийслой а. Масала, марксизма-ленинизма теоретически тІехьаленах юхадолаг гІерт вай? ГІертац. Вай хьайда духьала да кхыйолча уйлаштеи идеяштеи.

Цхьабола коммунисташ духьала ба иштта парте председатели цун заместителаши хила беза яхачоа, централни органаш хоржача хана съезде уж харжа лерхІаш хилара хІаьта а. Партийни вахаре демократизаци ярца тарлуш дац из.

Дуккхача коммунисташта хетачох Платформа керттердарех дош да белгалъяь реформаш хьадда а сихха а чакхъяхар. Демократизаци дІахо яхьа еза, хьае еза правовой пачхьалкхе, ше шийна доал деш йола социалистически общество, перестройка е еза пачхьалкхени боахамеи аппарате.

Парте ЦК Платформа тІа белгалдаьккхад, юххьанцарча партийни организацей болхъонаш шер а еш, парте болча дуккхача наьха лоархІам юкъарчал доаццаш лакхбе безаш, хилар. Цудухьа дуккхача коммуниста лерхІ парте районни звеной лоархІам а кердача тайпара лакхбе безаш хІана аьлча, юххьанцарча партийни организацей гІонча а коммунистащте и парте боацараштеи эттара гаргагІа яр а из йоландаь. Цу звенонеи парте членаштеи юкъера дийна бувзам масса хана а хиннаб наха могабеш, хьаллоацаш.

Е. НИЗОВУЕВА, «Оргтехстрой» треста юххьанцарча парторганизаце секретарь.

Редакце дена письмо

Бувзам лоаттабераш

Цхьаннена а къайле яц карарча хана тешшаме бувзам боацаш вай дисача, наьха вахаре из чІоагІа Іаткъаш хургдолга. ХІаьта кхы а лоархІамегІа да бувзама отделеней, хано дІадеххача бесса, къахьегама хьалаш тоадаь хилча. Тахан дукха йий цу тайпара йола моттигаш?

Цу хаттара жоп дала хьожаргва со. Ийс шу совгІа ха я Аушева Зоя Къулбаседа ХІирий АССР Пригородни района Карца яхача юртарча почтови бувзама отделене заведующи йола. Цхьабакъда, цу дукхача хана цунна хьалхашка латташ йола халонаш лоргІйолаш дукха хургбац. Аз белгалдаккха лаьрхІар да цу помещене доаца хьалаш. Эттара аттагІа почте доагІаш дола тараз дац, аппарат яц, Іан замалахьа дІайха а шийла а хий хилац, готта я. Хьакимаш ба яхаш бола нах, вайна махарра, цхьатарра ба массайолча моттигашка а. Шоашта киса долла ахчеи, Іохайша багІа хоза кабинеташ хуле уж шек бац, кхыболча наьха гІулакха терко е.

Вай ювцача почтови отделене цхьа шу хьалха операторал балха эттар Льянова Лейла а. Цхьа шу дукха ха еце а Лейлас дІагойтад ше йизза бувзама болхло хилар. Цу зІамигача помещене дІачувоалача хьалтеха йоал балха графин — 8 ч. 30 м.— 17 ч. 30 м.». Цхьабакъда, сайрийна ялх сахьат даьннача хана цига сай гІулакха ваха нийсвелар со. ХІаьтта болх дІаболабеннаб-кх аккар аргдолаш, шоай кортош хьал па дерзадеш болх беш боахкар Зоя а Лейла а. Цу хана а дукха бар цига цхьацца йолча моттигашка телефон тоха баьхкараш. Шоай болх йистебаьннаб, аьнна нах ара па боахаш, царца Інмерза болаш из болх цар иштта хоза дІабахьарах со се царна чІоагІа раьза волаш дІавахар.

Цар хозача гІулакхаца гуш дар уж шоай къаман, дикагІа болча къонахий санна, яхь йолаш кхалнах болга. Цу шиннех наха чІоагІа баркал оалаш-м сона хьалхагІа а хезадар. Укх тІеххьарча хана вай мохк юхаметтаоттабара къахьегаш лелаш йолча тоаба царна оалаш дола баркал а доагІаш да. МоллагІа декхар Іа царна дІахьалхашка дахьарах цар из, бехктокхаме кхоачашду. Цхьабакъда, цар шоашкара гойташ дола эхь-эздел доаде йиш яц. Вайна массанена а из довза деза. Сога хьттача ший къаман яхь а йолаш, цун оагІув хьал а лоацаш волча сага хам бе беза. Иштта вай деррига къамо хам а беш, эшаш дола гІо-новкъостал а деш лархІа безараштa юкъе ба: Аушева Зоя, Льянова Лейла.

Тахан аз дег тІара баркал оал царна вай гІулакхах дог лазаш хьал а лоацаш, цун мутІахьа болча уж хиларах!

М. ХАНИЕВ.

МАЬКХ—ДЕРРИГНЕ КОРТА

Дукха ха йоаццаш хиннача XXI партийни отчетно-хоржамий конференце е а йоагІаш критика йир «Чеченингушхлебопром» производственни объединене болхлошта. Ший ханнахьа керда маькх торгови сете хьа ца кхахьарах, хьаеш йола маькх дика ца хилара шоаш раьза боацилхах дийцар коммунисташа. Тха корреспондент хилар объединене керттера предприяти лоархІача № 5 йолча маькх еча заводе. Из хьежар оттаьйча графикагІа торгови сете керда маькха-булочни изделеш дІакхачийтара йолча автотранспорта болх тоабара, арахецача продукце дикал лакхъяра укхаза деш дола балхаш малагІаш да. Цу хаттараштa жоп а луш, предприяте директора М. А. Умалатова дийцар:

— Областной партийни конференце тха адресагІа яь критика нийса я ца аьлча, кхы ала хІама дац са цу даькъе. Тикашка керда маькх дІакхахьара йола график телхаяра даькъера тхоай бехк хьатІа а эцаш, из кхета а беш, са ала безам ба: дукхагІча даькъе графикаш телхаярах бехке торгови сеть я, аьнна. Шу долалуча хана торговле объединенега яьча заявкашка хьежжа тхона йола план оттайир маькх яттара. Из план йоагІача боарамал тІех хилар, хІана аьлча, торговле болхлоша шоашта эшаргъя аьнна хетарагІа тхона оттаяь цифраш дукхагІа хиннай. Цудухьа оаха дІаккхухьнйта маькха-булочни изделеш шоашта эшац, яхаш тикаша юхаккухьийташ кІезига моттигаш нийсъеннаяц. ДІахо йодача хана уж санна дола гІулакхаш ца нийсдалийтара кхоана тикашка дІанхачийта езача маькха-булочни изделешта лаьрхІа йола заявкаш тахан хьанйергйолаш гІулакхаш вІаштІехьдаьхар оаха. ХІара тика болхлошта дика ха деза шоашта кхоана мел маькх эшаргъя.

Тикашка маькха-булочни изделеш дІакхахьийтара график телхаеш хиларах дола цхьаькха бахьан а да. Оаха маькха-булочни изделеш дІакхахьийта еза зона йоккха я. Практически Грознерча йиъ районе а юкъарча кхачан системе а дІакхача езаш я оаха хьаеш йола продукци.

— ХІанз кІезиг-дукха ала безам бар са арахецача продукце дикалах лаьца, — аьлар Умалатов Моххьмада. Укх тІеххьарча хана тІагІерттa къовсам а лоаттабеш, хадданза болх бу оаха арахеца продукци дикагІа хилийтара. Бетта цкъа цу гІулакха хетадаь тха предприяте чакхдоаккх продукце дикала ди. Предприяте технологически служба болхлой чІоагІа хьожаш чакхбоал производства ерригача звеньяша мишта болх бу тохкаш, цар гучадоах балха тІа нийслу кхоачамбоацараш, маькх яттара йолча а бод кийчбара йолча а технологена тІахьожам лоаттабу. Хьаеш йола продукци дикагІа хилийтара тІадерзадаь деш дола балхаш кхы а. Дукха да, уж дерригаш дийца а варгвац.

Хьаеш йола маькха-булочни изделеш дикагІа хилийтара тІадерзадаь деш дола деррига балхаш цу тІехьа чакхдоалаш дац. ХІара кІираггІа цкъа, оршотдийнахьа, тха заводе планерка хул арахецача продукце дикала хетаяь. Цу планеркашка къестаю арахеца продукци дикагІа хилийтара хетаяь йола проблемаш. Уж проблемаш къоастаяра йола ха а йилле, цу гІулакха тІехьа бехктокхаме бола нах къоастабу. Планеркашка белгалдаьккхар тесса дита цхьа моттиг а нийслац. Къахьегама коллектива советои парткомои цІенхашттa доаггІаш дар хьадех уж проблемаш чакхъяхара хьожабаьча нахагара. Предприяте коллективо дика кхетадеш да Кхачан программа кхоачашъяра керттерчарех цаІ хадданза арахецача продукце дикал лакхъяр долга.

Предприяте коллектив йиззача хозрасчетагеи самофинансированетеи яларо шерра никъ хьабийлар болхлой, специалистий инициатива. Долче, тха коллектив ший инициатива а йолаш болх беш я. Кооператорий новкъосталца хьалъе йолаеш я оаха йоаккха йоаца тика - пекарни «Грознефтемаш» завода хьалхарча моттиге. Цунна лаьрхІа дола проектно - сметни документаци хІанзлехьа кийчдаьд оаха. Цунна уллув оаха хьаелларгья кафетерий. Цига баьхкача наьха йиш хургья керда кондитерски изделеш яа, чай е кофе мала. Цу гІулакхо боккха пайда лургба тха предприятена, цул совгІа тха вІаштІехьдаргда кхачанца нах Іалашбара дола хьашташ дикагІа кхоачашде а.

Хьона мишта хет хац сона, дукххача шерашка хлебопекарни промышленносте болх беча аз зийнача зІамигача пекарнеша кийчъеш йола продукци дукхха чам болашагІей дикагІея я йоккхийча маькх еча заводашка хьаеча маькха-булочни изделел.

Цхьаькха лоархІамен бехктокхамеи декхар хьалхашка латт тха завода коллективана, предприяте коа йоккха яьсса моттиг я, цига оаха хьаелла лаьрхІад мармеладни цех. ТІаккха тха вІаштІехьдаргда тхоай потребителий хьашташ дукха дикагІа кхоачашде. Цул совгІа дика дукхагІа хургба предприятена тІабоагІа пайда а.

Со гІертац аз белгал мел даьхараш тха де мел деза балхаш цу тІехьа чанкдоал ала. Цхьабакъда, цкъа уж дІа а доладаь, чакхдаьхача, дІахо де дезараш хано ше хьахьокхаргда, «Іа хьа ца даьр хургдац хьона» яхаш да халкъа кица. Долче, дегІар хургда, яхаш сатийна Іе дага долаш дац тхо. ДІахо а дукха балхаш деррга оаха арахеца продукци дикагІа хилийтара, из дукхагІа хилийтара, цун ассортимент шеръяра. Цу лостамагІа деча балхаш тІа тхоай кха яргхиларах дог тийша а ва со.

А. УЛАЕВ.

СУРТАШ ТІА: 1. Кагирхой хьехамча, Къахьегама ЦІеча Байракха ордена кавалер технолог М. Темерзянци дрожжаш кийчбер М. Арсамирзаевай; 2. Маькха-булочни изделеш дІанийс а еш, дІаоттаеш бараш Л. Юсуповаи, Т. Нагаевай; 3. АргІанара «Продукце дикала ди» (аьрдехьара аьттехьа) бод хьувраш М. Исапаева, М. Муртазалиева, завода директор М. Умалатов кийчъяьча маьхка дикалга хьожаш ба.

И. ПЛИЕВА сурташ.

ГІулакх мишта ду шоана

Да веларгвоацаш...

Дукха ха йоаццаш стандартизацен метрологеи Нохч-ГІалгІай центра болхлой хьежар Нохч-ГІалгІай «ЦІано» яхача объединенена чуйоагІача цхьоалагІчеи шоллагІчеи химчистка фабрикашка, шин микрохимчисткашка, № 2 йолча фабрика № 8 йолча приемни пункте барзкъаш мишта цІенду. Хьажара хьакъоастадаьдар тайп-тайпара 84 барзкъа, уж заказчика дІадала кийчдаь а дар. Мишта цІендаьдар уж?

Нормативно-технически документаша дІадехарашка хьежжа дацар 32 барзкъа е деррига хьежачарех 38 процент дараш. ЦІенъяьй, аьнна, дІаяла кийчъяь хинна маІача наьха хачеш шув а боаккхаш, аьшк тоханза яр, дерригача барзкъашта во техаяр аьшк, цІендаьча барзкъий кисашка нувхаш йоахкар, кхачан а кхыйола а Іатташ дІаяханза яр. Химчистке эттара дукхагІа брак йолаш кийчдаь барзкъаш цхьоалагІча фабрике нийсделар — 48 процент, шоллагІча фабрике — 18 процент, № 8 йолча приемни пункте — 45 процент, Маяковске цІерагІча микрохимчистке — 60 процент, Дом бытерча микрохимчистке — 20 процент.

Хьожаргда вай химчистке цІендаь барзкъаш иззал брак йолаш хІана нийсденнад.

ЦхьоалагІча фабрике химчистка яьчул тІехьагІа барзкъашта аппретировани яра технологи телхаяьй. Приемни пункта чура че къе хиларах вешалкашка хьалъэхка а йоацаш, трикотажни изделеши маІача наьха хачеши вІашка а теха, гув баь латтар. Къахьегам лорабара даькъе дІадехараш а телхаду укхаза: барзкъаш тІара Іатташ дІайоахаш йола саг латтача кхоачамболлаш снйрда яц, вытяжной вентиляци яц цига.

ЧІоагІа тІунал йолаш я шоллагІча фабрика приемни пункта помещени. ЦІендаьча барзкъашта из санна йолча помещене тІунал чуйол, цигара кхыча приемни пункташка дІадохьийтача хана уж чІоагІа хьерчалу цудухьа. Растворитела Іи хьалувцара йола адсорбер дІаоттаьяц фабрике. Вентиляци йолаш я, из а йоагтІача хьисапе болх беш яц.

Маяковске цІерагІча поселкерча микрохимчистке проверка еча хана 45 ди-бийса даьннадар маІача наьха хачешта йола пресс болх ца беш латта. Цудухьа массе а тайпа долча барзкъашта цІагІа еттача аьшкаца етта езаш хилар аьшк, массаза цхьан температурагІа а етташ, хІана аьлча, цун терморегулятор болх беш яцар. Оборудовани еха хиларах (аппретирующи маркхала боарама тІахьожам лоаттабеш йола трубка йохаьяр). Цудухьа химчистка яьчул тІехьагІа ах бутт баьккхар барзкъашта аппретировани ца еш.

Белгалдаккха деза, химчистке барзкъаш хьаэцача хана царна аппретировани ярах а тІехьа нахагара ахча хьанйдаьлга, приемщица яхачох барзкъаш дІахьоча хана нахага юха дІатийннад из ахча. Барзкъаш дІаэцача хана квитанцеш а яздаьдац е расписткаш а деннадац цар наха. Барзкъаш тІа яь цхьаккха тайпара белгало а яцар. Хьайдеча барзкъашта духхьал журнала тІа регистраци ярал совгІа деш хІама хиннадац. цу гІулакхо даь заказ йиллача хана кхоачашдой хьожаш тІахьожам лоаттабе вІаштІехьдалийтац, цІендаьчул тІехьагІа мича хана барзкъаш дІадала деза заказчикага а хац.

Объединене йоацаш я барзкъашта тІера Іатташ дІайоахаш йола станокаш, цудухьа кулг-кара ду уж балхаш. Химикаташ лоаттаяра лаьрххІа йола помещени а яц цига.

КІезига я объединене бустама средстваш, барзкъашта химчистка еча Іалаьмате чІоагІа эшаш я уж. Тоъаш дац таразаш, 10—50 литрашта лаьрхІа мерникаш, бустама кружкаш, аьшка рулеткаш, автоматически газоанализатораш. Кхыметтел йолаш йола бустама средстваш а дикача хьала тІа яц. Царех 70-нех, болх бе пайдана йоацаш латт 59 е 85 процент яраш.

Иштта мара бустама средстваца Іалашо яь ца хилча цхьаккха дича отталургьяц барзкъаш цІендара йола рецептура, хІаьта барзкъашта аппретировани елгах дувцилга а дац.

Газоанализатораш ца хиларах помещенешкара фо миштад хьожаш тІахьожам лоаттабац. Ховш махиллара керттерча даькъе укхаза къахьегаш бараш кхалнах а ба. Кхалнаьха унахцІено лораяра бехктокхаме болча наха тесса хІана дитад из лоархІаме гІулакх.

Хьежачул тІехьагІа гучадаьннад 1990 шера 8 феврале денз 30 мартага кхачалца йолча хана нормативно-технически документаце дІа мадеххара доаца химчистка 135 барзкъа клиенташта дІаденна хилар. Баь болх 779 сома маьха ба. Объединене план кхоачашъярах йолча отчета юкъера дІадаьккхад из ахча.

Стандартизацен метрологен Нохч-ГІалгІай центро 1990 шера 30 марта яьча предписанех брак йолаш цІендаь барзкъаш клиенташта дІалулга соцадаьд, белгалдаьха кхоачамбоацараш дІадаххалца йолча хана. Барзкъаш химически цІендара доагтІача хьисапе гІулакх де йиш йолаш хьалаш ца хиларах Маяковске цІерагІча поселкерча микрохимчистка коллективага дІахо болх ца байташ соцабаьб.

Химчистке барзкъаш дика вІаштІехьдахийтара тІехьа боагтІача хьисапе тІахьожам ца лоаттабарах, производствана эсала метрологически Іалашо ярах, цу гІулакха бехке болча объединенерча цхьаболча кулгалхошта, цу даькъе керттерча инженера В. В. Медведевна, цхьоалагІчен шоллагІчен фабрикай кулгалхошта Н. В. Скрипкона, Ш. А. Бацаговна, мастера А. Эдильбековна протоколаш а оттадаь, гІод техад, цар дош дувцара дІаденнад Грознерча Ленински райисполкоме административни комиссега.

Цхьабакъда укхаза белгалдаккха дезаш да шийна боагІаш баь бехк дІатІа а ийца, объединене керттерча инженера В. В. Медведева шоай балха тІа нийсденна кхоачамбоацараш дІа а доахийташ, кхо кІира далалехьа болх бе йолаялийтар Маяковске цІерагІча поселкера микрохимчистка. Шоай балха тІа нийсденна кхоачамбоацараш дІадахара иштта хьем ца беш оарцагІбалар дог доах оаха кхыбола кулгалхой а.

С. ЗАХАРЧЕНКО, Стандартизацен метрологен Нохч-ГІалгІай центра госинспектор.

МИЧАД ШО, КООПЕРАТОРАШ?

Вай вахаре шерра юкъейоагІаш латт кооперативаш. Цхьадолча даькъе, шеко а йоацаш, пайда а бу цар. Цудухьа царна новкъостал де безам а хул. ДукхагІча даькъе кооперативаша шиш болаш кхоачашду шоай декхараш, шоай хан-ханнахьа ю расчеташ. Цхьабакъда, нийслу царна юкъе шоай гІулакхашца кхыча коллективай сий доадераш а. Царех цаІ я Урус-Мартановски районе регистраци яь «Ясень» яха кооператив. Тха автоколонера нийцача КамАЗ яхача шин автомашинах тхона кхы тІа а доагІа 7355 сом хьадала сихлуш бац цун кулгалхой. Тхогара дІанийцача МАЗ яхача автомашинах доагІа 4012 сом хьалуш яц Веденски районе регистраци яь «Услуги» яха кооператив. Цар, бакъдар аьлча, яхац шоашкара доагІар дІалургдац, дех из хьадала деза ха тІехьаяккхар. Цхьабакъда, из гІулакх цхьан оагІорахьа тхона зе а хулаш дІадерза тарлундаь, цу тайпара бокъо яла йиш йолаш дац тхо.

Из санна дола гІулакх мишта къаста мег хьахьокхаш дола масал да. Надтеречни района Знаменская юрта регистраци яь «Прогресс» яхаш кооператив яр. Автотранспортаца оаха новкъостал дарах тхона 7995 сом дала езаш яр из. ХІанз кооператив дІаяьккхай. Долче, декхар такха а саг висавац.

Кооперативаш дІаяха мег тайп-тайпарча бахьанех: шоай производство лелае низ ца хиларах, хьабе тоъал болх, къахьегама ресурсаш, бедал ца хиларах. Уж бахьанаш долаш дІаяхарал совгІа, производствана юкъера шоаш дІаяла а тарлу кооперативаш. Иштта нийсделча цар декхар такха цхьаккха хилац. Цудухьа дех оаха кооперативашка договорашка хьежжа шоай хан-ханнахьа расчеташ елга. ТІаккха дезаргдац, декхар такхара ханаш йІаьхъе, яхаш декхар деш телеграммаш, письмош кхахьийта а шоаш аха а.

Х. БЕРСАНУКАЕВ, «Чечингавтотранс» ТПО 1436 автоколонна юрисконсульт.

С-Хь. Нунуев

Кише Кунта-Хьажеи таханара хаи

Тахан оаха кепатохача очерка автора цIи дика йовзаш я вай республике. Ханна воккха веце а, Нунуев Сайд-Хьамзат кхоаваьв массехк книжка язде а арахеца а. Тахан цхьанна тика чу короргдац цун «Гязгиймаша» яха роман, дувцарий сборникаш. Аттача меттаца, ше дувцачун бухе кхоачаш язъяь йола уж сиха дIакхоач исбIаьхьален мах бе ховчарга. Нунуевна гаргара я нохчий исторе тема а. Дешархоша лакха мах бир «Орга» яхача альманаха тIа кепатехача цун балха.

Кхы а массехк дош аргда вай Нунуев Сайд-Хьамзатах. Из ва КПСС Веданарча райкома шоллагIа секретарь. Дукха ха йоаццаш Нохч-ГIалгIай АССР а РСФСР а халкъа депутат хиннав цох. Ер газет оаша дешача хана Российски Федераце халкъа депутатий 1-ча Съезда балхаца дакъа лоацаш ва из.

Истори адамаша кхоллаш да. Нохчий исторе маьхала лар йитачарех цаI ва Нунуевс тахан вайна вовзийташ вола Кише Кунта-Хьажа. ДаьгIастен АССР Хасой-Юрта районерча а Хьалха-МартантIарча а газетдешархоша редакце хьахаташ даххийтад, цу сагах дувцар дехаш. Цар а дукха кхычар а лоIам кхоачашбу оаха хIанз Нунуева очерк кепатеха араяккхарца.

IАЬРЖАЧА морхашта тIехьашкара снйрда, бIайха малх санна гучаиккхай вайна таханара мукъле. Укх мукълен малхо дIоахде дезаш, сомадаккха дезаш, гIор йошаяь, эмза тохийта дезаш да вай кхы дIахо мел дола вахар а.

БIаьстан юхье бIайха хьежача малхо къаьст - къаьста сомадоаккх хIара мергIилг, хIара зиза. Цу тайппара, тахан вайга кхаьчача йIовхало сомайоахаш латт вай бицбе гIийртача вайнаьха эггара толашагIа болча кIантий цIераш а. Царех ба шейх Мансур, имама Шамала наIибаш, Тийме Бийболат, Эльдерхана Таьштамар, Митаев Iаьла, кхыбараш.

Бакъда, Нохчий мехка, цун цIи йоаккхаш хезача — дега чу цхьа башха дикал йоссаш, ээдийчун, хьаьналчун, бакъдолчун чам хайташ, ха-зама мел гаьна ялара вицлургвоацаш, мискача наха шоай са санна дукхха вийза а дукха везаш а ва Иласха - Юртара Кише Кунта-Хьажа.

Мала хиннав Кунта-Хьажа? Фу бахьан да адамашта из сел дукха везар, тахан уж из юхавар сатувсаш хилар? Сайна ховчча тайпара цу хаттарапта жоп дала хьожаргва со.

Нохчий къам а хуладалар, уж беба а балар, царна шоай мотт, истори, синкхачан культура, дн а дезададар, цар шоай эхь-эздел, гIулакх, паргIато хила аьттув а боалабалар, яхаш, хиннадац Россе паччахьалкхенаца вай юкъмоттиг ниисъелача денз цун хьакимаша вайца мел леладаьр. Герз сецача юкъе, говзалца, тийшача балхаца тIом лоаттабеш хиннаб даькъазача лоамарошца. Вайх цIаккха а тешаш хиннабац. Ца боалаш ца хийцача бокъон фо а хьахецаш хиннадац вайна. Из деррига а гуш, ховш хиннаб Iалама нах, шоаш дийша а, шоай хьакъал а хиларах тарра. Цудухьа цу Iалама наха — шейхас Мансура а, имама Шамала а, кхычар а — нах колонизатораштa духьала гIовттара тIахьехаш хиннаб.

ГIоазота байракх айний, юкъ а йийхке, халкъа шоаш хьалха бовлаш хиннаб уж.

Амма лирача гIовттамашка, дунен тIа кIезига дайнача тайпара долча деналга кхоачаш а е кхоачалургболаш а хиннабац сутарча колонизаторий бIу. Деррига дуне цецдоаккхаш бIаьхбенна латтача Кавказа тIем тIа лоамарой толаргбоацилга а тола йиш йоацилга а ховш хиннад цхьаболча Iалама наха. Царех цаI хиннав Кунта-Хьажа а.

ВАЙНА хIанз а дукха Iаьна яланза йолча (цхьаболчар хIанз а синошка яхача) застойни» а, аьнна, эсала цIи тилла йолча заман чухьа беррига а Iалама нах (царна юкъе Кунта-Хьажа а) дин мракобесаш лоархIар. Наггахьа а вацар царех ди лело деятелаш е философаш оалаш. Геттара вайна улуврча даьгIастхоша а шоай дукхача Iалама наха философаш оалар. Царех лаьца книжкаш а арадоахар. Бакъда, вай къама цу замо даьха «жейнаш» кхыча тайпара дар.

Бакъбола Iилманхой кIезига бебе а, атенсташ оалаш бола «Iилманхой» геттара паргIата а сиха а бебар вай, кхалаж тIа дIайийна ябакхаш санна. Бакъда, со цхьаннех а бехк баккха валлац. Пхи шу хьалха аз а ер ца язде мегар, хIана аьлча, яздича а — чакхдоалийтаргдоацандаь.

Со фу ала гIерт аьлча, Кунта-Хьажий бокъонца йола цIи юхаметтаоттае еза. Из хиннав сийлахьа, кIоаргара Iалама саг, философ, патриот. Дин фанатик хиннавац из, цхьаболчарна моттача бесса. Из гойт, масала, 1864-ча шера ше лаьца мехках воаккхача хана по аьнача, эзараш болча мурдий дегашка дисача цун дешаша. Ераш да уж дешаш:

«Вежарий, вай гIовттамаш деш кхоачаденна доалаш латт. ДIа наькъа гола тоххача метта оарцагIа дена Хункара мехкара эскар а да, цо вай кIалхара а доахаргда, яхе а, со цунах тешаш вац шоана. Из бакъдац шоана. ДIахо, вай дерригаш къовсаме дала гIертар а Далла гарга нийса дац. Цудухьа, хIанзчул тIехьагIа, шоашка киназашка гIо оале — киназашка гIолаш, уж гIишлош мара яц шоана, шун дегаш цIена дале. Шоашка кач жIарг олла оале — кач жIарг а оллалаш. Из аьшк мара дац шоана, шун синош бусалба дале. Бакъда, шоашка шоай истий мах ца беш лелабе оале, шоашка шоай мотт, гIулакхаш, эхь-эздел дицде оале, тIаккха гIовтта а гIовтталаш, тIеххьара цаI виссалца лете, кхоачадале дIа а довлалаш!»

Цу дешаша гойт Кунта-Хьажа эггара а хьалха политик, патриот хинна хилар, цо нохчий эхь-эздел, гIулакхаш укх дунен чу эггара маьхе лоархIаш хинна хилар.

Мишта хиннад Кунта-Хьажий хьехамаш? ХIана деш хиннад уж хьехамаш селкъоабала цун мурдаша. Кунта-Хьажа нохчий дин а политически а арене белгалвоала зама имама Шамала гIоттам лаьгIбенна а, из гIоттам кийша а шераш хиннад. Адамашта чIоагIа Iаьткъа хиннаб тIом а цо тIабена бала а. Кунта-Хьажас хьеха тIарикъат, — из мискача наьха, дунен рузкъана тIехьабаьнна хьарама хIама ца леладеча наьха тIарикъат хиннад. Ховчар дувцачох, Кунта-Хьажа ше а хиннавац цхьаккха а тайпара хьарама рузкъа шийх хьахьокхадолийтаргдолаш. Бокхийчарна дагадоагIачох, ший кулгашца буртигаш дIа а дувш, ший хьацарца даькхар мара ялат дуаш хиннадац цо. Курача наха шийга кховдадаь дото сом а, ший кулгаца хьа а ца эцаш, гIовтала Iержашца хьа а нйце, бошта дIалуш хиннад.

ХАЛА дале а, уйланца духьала йоалае хьожаргда вай Кунта-Хьажа ваьха зама. Юрташка керттерча даькъе бисараш жерой, къабенна миска нах, бой дола бераш хиннад. Денал мел дола маIа нах тIемашка байна хиннаб. Кхетаде хала дац, цу хьал тIа кхаьчача, мискал хьегача наха гIо эшаш хиннилга. Цу халача замалахьа наха тIемахой меттел, къахетаме нах а эшар — хIалак хулача новкъа даьнна къам юхадерзаде, даькъаза ца доалийташ кIалхара дакхха. Цудухьа ше зIамига волча хана денз хьакъал а кхетам а болаш хиннача (цу хана денз цун хьехамашка ладувгIа, цунца дагабувла ухаш хиннаб, йоах, геттара боккхий нах) Кунта-Хьажийна ший керттера декхар къам, адам дийндар хеташ хиннад.

Массе адам йиша-воша да, вIаши гIо де дезаш, — хьехаш хиннад Кунта-Хьажас. Сага цо ший хьацарца даькхa доаца рузкъа хьарамдеш а хиннад. Ошаев Халида ма яздарра наха юкъе довнаш дувлар могадеш хиннадац. Саг верал къа долаш хIама лоархIаш хиннадац. Сага духьала саг вер а могадеш хинадац, шарIо из могадой а.

Ялаташ, кхаш леладар наха цхьана, вIаши гIо деш хила деза, яьхад цо. Жерал деча истий а, бой дисача берий а бешамаш, цонаш белхий беш лелае еза, яхаш, хиннад.

Цхьаккха а тайпара хьакимал могадеш хиннадац Кунта-Хьажас. Хьакимал леладеш вола саг талханза виссац, оалаш хиннад цо. Кхалнаьха сий дайташ а уж лоархIийташ а хиннад. 25 кепигал совгIа тоама хIама эца бокъо луш а хиннаяц йоIжеро маьре йодача хана.

Юачоа тIехьа эзди хилар хьехаш хиннад Хьажас. ГIаьле озар, къаракъ малар, харцлер, бIеха лелар дийхка хиннад цо ший мурдашта. Иштта хьаьнала Кунта-Хьажа ваьхав яхачарех со теш, хIана аьлча, харцонаш, тийша балхаш, цIий дукха бIаргадайна зама хиннай из. Хьалонаша хьерчаверн аттача рузкъо довзаверн бе-бе хул.

Кунта-Хьажий дин хьехамаш эггара а мискача наьха дегаштеи синоштеи жоп луш хиннад. Цун зикара керттера маIан хиннад сага еррига уйла Далла тIаерзаяр, саг Дала нийсхо ергхиларах тешаш хилар. Даьлах тешарца шийна дунен чухьа хула эшамаш, унзара доккха Iазап, укх дунен кетарлонаш, хIаране а сагото зикара гонца мукъагIа диццар.

ПАЧЧАХЬА замо шийца дIайихьаяц нохчашта тIаьаьтта харцонаш. Кхы а лирагIа, кхы а халагIа хилар репрессеш, кулакаш баь нах СибарегIа ахийтар, деррига халкъ мехках даьккхар. Эггара а шоаш халча эттача хана, адамашта ла ма могга бола бала шоашта тIаэттача сахьате вайнаха хьовзаеш хиннай зикара чIуг. Дагалоацаш хиннав Кунта-Хьажа. Иштта оарцагIа воагIаш а хиннав Кунта-Хьажа.

Цудухьа сона тахан ала лов се даггара тешар—Кунта-Хьажийца бола безам, цох бола тешам — из вайнах хало тIаэттача хана эсала ца хилара, цар яхь ца йохара цхьа дакъа да. Цудухьа язду эрсий йоазонхочо Александр Солженицына: «Амма цхьа къам дар (дохадаь хьувзача хана — С.-Хь. Н.) къар ца луш диссар, — цхьаца воацаш, доакъошца боацаш, деррига а къам цхьана. Из къам дар — НОХЧИЙ».

Кунта-Хьажий тоаба сомлуш сагота хьайзар паччахьа хуллаш. Хьажас наха хьехар машар хиларах, цо цхьаккха а зене хIама ца дувцар бахьан долаш цунах тешацар. Ахчанца, лаьтташца, эпсарий погонашца цхьабола моллаш цй а беш, уж Кунта - Хьажийна духьала баха йолаелар уж йовсараш. 1863-гIа шу тIакхоачача хана цар кхетадир цун сомлуш латта тоаба хьалдарашта зене хилара гарга йолга. Паччахьа Iаьдалагахьа уйла йола дин дай Iаддал-Къаьдар, Элмарза, Абдуллаев Мустафа Кунта-Хьажийца къовсаме баьлар, яхаш, язду Нохч-ГIалгIай исторе очеркаш тIа (Грозный, 1967 шу). Даьлах тешаш болча бусалбашта юкъе цIур бехкар тийша болх боаллаш йолча политико. Амма цу политикаца а идеологеца а Кунта-Хьажа эшалургвоацилга кастта хайра царна. Барт бир из лаца.

Хьажа шоаш лаьцача гIоттам хургболга а ховш, цу гIоттаме хьунашка а чIожешка а лоаманхой аьттув баргболга а ховш, шоаш бе кийчбаь тийша болх чакхбаккха Iан зама хержар паччахьа колонизатораша. 1864-ча шера январь бетта 3-ча дийнахьа Кунта-Хьажа а цун воша Мовсар а Шаьла участке, Аргуна наибстве лийца а лийца, Новочеркасске дIабигар цар. Владикавказе гIолла чакх а баьха.

НОХЧИЙ гIовттаргболга а ховш, колонизатораша Шаьла гуладир аьлан Туманова эскар. Мурдашта юкъе а барт бацар. Цхьаболчар Кунта-Хьажа тIемаца кIалхарваккха веза йоахар, вокхар дехаре нах бахийта беза йоахар. Ший низаца Хьажа кIалхарваргхиларах тешаш, къамаьлаш дераш а бар. Миччa бесса дале а, 1864-ча шера январь бетта юкъерча деношка мурдаш Кунта-Хьажа хьавеха лаьрхIа гулбелар Шаьла. Iай ша баь хулача Васхи чу ламаз а ийца, болх Далла тIа а билла, карара гера Iо а дилла, эскара тIайолаелар мурдий тоаба. Царна тIом безацар. Уж тIемо боагабаь нах бар. Царна шоай истий жерой баь, бой кхоабаш Iоховшабе лацар. Нана - Нохчийче йизза долча къеча халкъа ший устаз, ший шейх, ший аьсала хьехамча Кунта-Хьажа вевзар. Цар из даггара хьа а вехар. Бакъда, укх денага кхаччалца ераш адамаш ца лаьрхIачарна ераш адамаш да, аьнна, хетанзар цу дийнахьа а.

«ТохаI» — яха, амар шоашта ма хезза. мурдаш гарга бахкалца сабар а даь, йоккхий топаш а топаш а етта йолайир салташа. «Нохчийчера мюридизм» яхача ший статья тIа (Ростов-на-Дону, 1930 шу) Ошаев Халида яздаьчча бесса, майдан тIа 400 дакъа аллийсар, човнаш хинна цIабахачарех байнараш ца лаьрхIача а. Царна юкъе маIача наьха барзкъаш дувхаш 6 кхалсаг а хиннай.

Из къематдн шоаш оттадаьчул тIехьагIа, зикарий тоабай тхьамадаш, туркхаш лувца болабелар колонизатораш. 18 саг СибарегIа каторге вахийтар.

Вай хьалха ма аллара, цхьабараш даржах лакхбеш, царна орденаш, медалаш, совгIаташ телаш, вожаш даькъаза боахаш — халкъ вIаши эгIадар дика вIаштIехьдаьккхадар паччахьа къайлагIарча службаша. Цу тайппара, Кунта-Хьажа вохавеш дакъа лацара совгIаташ делар Нохчий округа милице капитана чин долча Мустафин Довлетмирзийна, полковника Чермоев Оарцхийна, Вагапов Адуна. Къаьстта сий деш белгалваьккхар колонизатораша Курумов Къоасам. Цо, тоаба юкъе а ваха, дIабийцабар Хьажий мурдашта юкъера эггара керттербараш.

Бицбинзар паччахьа йовсараша шоаш Кунта-Хьажийна духьала баьха хинна моллаш а. Нохч - ГIалгIай исторе очеркаш тIа яздаь ма хиллара, совгIаташ делар моллашта Хордаев Iаддал-Къаьдара, Исламов Идига, Абдуллаев Мустафайна, Барзиков Махьмуда.

КОЛОНИЗАТОРИ совгIатех Iехадаларах хиннай вай къаманна цхьа доакъазал. Цу хана паччахьа хуллаша леладаьр сона кхы цхьан хIамах а тара хет — 1944-ча шера вай доладеш михьаръяьнна хьийзача НКВД хуллашта. Царна Сталина дийкъача совгIаташта. Цу политикана тара хет сона дукха ха йоацаш харц кийнцещеш вIашагIъехкаш лийнача «Iилманхошта» а кхыйолча интеллигенцена а тийнна хинна совгIаташ, тийкха сийлахь цIераш.

Шаьла шоаш адам аьтачул тIехьагIа Кунта-Хьажий болам геттара а хоадабаьб шоаш, аьнна, хетадедар колонизаторашта. Амма из бакдацар. 1865-ча шера бIаьсти Харачой, Элистанже, Хой, МахкатIе, Товзана, кхыйолча а юрташка бонкха гIоттам хилар Экимраев Таза керте а волаш. Цонтара уллув болча Кхеташ-Керте имамал тIалаьцар цо. ГIоттама тIаьхьехаш кхайкам бир берригача Нохчий мехка. Бакъда, паччахьа къайлагIча службаша шоай болх баь хиннабар. Цар маькарлонца Тазийна духьала баьлар геттара дукха дин дай. Яздаь ма хиллара, гIоттам бахьчарна эггара хьалха топ кхессар вар Хедаев Оарснакъа. Цул тIехьагIа мурдашта тIалетар ший милицеца селий наIиб Ойшнев Чомакх. ГIоттама 14 кулгалхо лаьцар. Тазена цкъа топаш тохилга кхайкадир, тIаккха цIаккха а цIава бокъо йоацаш СибарегIа дIавахийтар из. Мискача наха доккхий гIодаш тохаш низ бир. Элистанжа юрт еррига йоха а яь, Тийрка йисте дIайихьар. Йохаьнча юрта лаьтташ дIаделар селий наIиба Ойшнев Чомакха а из гIоттам бохабеш хьийзача кхычарна а.

Цул тIехьагIа паччахьо ший политика гIаьхха хийца шераш даьхкар. Из хувцам бар... адамаш Iехадаь Туркий мехка дIадахийтар. Итташ эзараш нохчий даькъаза баьхар цу маькарлено. Дохадаь, доаржадаь, Iехадаь, халакдаь дIадоаккхаш латтар Кавказа тIема даланза кIалхардаьнна нохчий дакъа. Цу харцоний а балай а боагIаш бола мах баьбац хIанз а вай мехкен дунени исторе. Хеталу, вангIа, вай къам санна йоккхий харцонаш лайна кхы цхьаккха а къам дий-теш укх дунен тIа? Из теркаме а эцаш мара мах булалургбац Кунта-Хьажий хьехамий а, цун дIаволавалара а, цун таханарча тIехьлен а.

(20 мае арадаьннача «Ленинан некъ» яхача газета тIара).

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

ПОЛЬША. Освенцим — адамашта духьала нацистапа даьча зуламай символех цаI, фашистски геноцида боаьраш дагабоха «дийнабараша марш» еш йола моттиг, 37 мехкара жугтий къамагIа бола 4 эзар гаргга кагий нах цу символически наькъагIа фашистски концентрационни лагере лийца хиннараш санна чакхбовлара, крематоре пишкашка кхаччалца дIабахара баьхкаб укхаза. Царех доккха дакъа дуккхача мехкашкара боалабаь гитлеровски Германе оккупаце нийсбенна хиннаб. Укхаза 1944 шера тутмакхаша герзашца кийчъяь бунт хьоаьй паргIато яккхар духьа, цхьабакъда, берригаш а байнаб.

СУРТА ТIА: марше дакъа лоацараш.

АП—ТАСС телефото.

ШИН КОНТИНЕНТЕРА ГОРОД

Рим — из «массаза а йолаш хьайоагIа город» я оал. Лондонах — «дохк доаллар». Парижах — «модай законодатель». ХIаьта Стамбул йовзаш я «Шин континента город хиларах» тарра. Из иштта хиларал совгIа кхы цох ховш хIама дац вайна. Цхьаннена хIанз а тIехьа дагадоагIаш хила мег Русе цох Цареград оалаш хиннилга а вещи Олега византийцел ше котвалар белгалдоаккхаш цун коа наIар тIа ший шит хьалтехалга а.

Вай ханага хьакхоачаш дисадац из шит. Ширча Константинополя (кхы цхьаькха цIи а дагаехар) коа наIараш а йисаяц. чIоагIалон пен тахан а тIехь массехк километр бIаьха болаш ба, нах чубахача цIеношта, офисийн йоккха йоацача фабрикайн зданел лакхагIа бIарга а гуш, Мраморни форда чу сурт а отташ, цхьаццайолча моттиге гIолла цIаккха цахадаш йолха машинаш чакх а йоалийташ.

Таханар Стамбул йоккха моттиг дIалоаца, бархI миллион саг ваха мегаполис я. Из туркий городашта юкъе эггара «туркий» город я, мехка кхыча ерригача городашта юкъе из белгалйоаккхаш башхалонаш цун яле а. Стамбул йоккха йоаца грекий колони, Малхбоален Римски, Византийски, Османски империй столица хиннай — цун исторе керттера моттигаш иштта я. Цун къаьна кварталаш вIашагIъийнача культурайн замайн моттиг я. Юкъе ширча Египета обелиск а латташ йола Византийски ипподром юкъерча бIаьшерашкарча маьждига уллув я. Цхьан хана Эфесски Артемидай храм хозъеш хинна цун галерей колоннаш тIа латт. Ширча замалахьа баьхача грекий «дунен» ворхI «тамашах» цхьа тамаш я из. Специфически «левантийски стиль» йола къаьнара зданеш яь лакхера этажаш цар готтача улицашка хьатIа а йоалаш.

Из город система а йоацаш хьалъеш хиннай цаIи ахи эзар шера. Из бахьан долаш цаI йола центр яц городе. Массехк района екъаенна я из, хIаране моттигера ший центр а йолаш. Уж я гобаькха вай ханара отелеши офисаши йола Таксим яха майда, ткъаь вурийтта бIаь шу хьалха хIанзарча Турце лаьтта низ бола импери яь хинна халкъ дагалаьца хеттий сатийна майда, массе а хана туристаша хьалийза хула Святой Софе майда. ХIанз из геттара доккхача маьждига музей я. XV бIаьшере юкъе кхаччалца йолча хана кераста дина храм хиннача цун белгалонаш хIанз а хоалуш я.

Святой Софе майданера арайоала эггара шерагIйола улица къаьнача Константинопола транспорт лела керттера никъ ба. Цу хана денз хайра шеръеннаяц из. Ширча замалахьа хинна ворда санна шорттига лела езаш хул автомобилаш. Транспорт лелара дош городе этта дукха ха я. Къаьнача кварталашкара дукхагIйола улицаш шеръе йиш йолаш яц, хIаьта цхьаяраш автомобилаш лелара мегаргйоацаш я — гоама а готта а я. Керттера улицаш машинаш леларгйоацаш мукъаьлийтац кердача районашка лелача транспорто. Из хIама кхы а халча оттаду город Босфор проливои Дошо МуIа яхача заливои кхаь даькъана екъаш хилар бахьан долаш. Цар ше санна кхы йоаца хозал оттаю городе, бакъда, улицашка автомобилаш лелара гIо ду.

Пролива тIа гIолла тилла ши тIий да, хIаьта залнвана — кхоъ. Бакъда, уж дар аьнна транспорта паргIато яьнаяц. Дукхача хана денз увттаеш я метро йиллара планаш. ХIанз-м гIулакх хулаш латт цох, касталлашха болх дIаболабергболаш ба, нагахьа санна муниципалитетага средствaш ца тоъаш соца ца бой. Кхерам дикка болаш ба: ахчан кхоачам бац города Iаьдалга. Бакъда, геттара чIоагIа эшача ахча а корадоагIа. Массехк шу хьалха Дошо МуIа яха залив хьадж а йоагIаш бIехьеннача хана из цIенъе таро корайнр города даьшта. Стамбуле вIалла метро яц ала дагIац. Цига цхьа лини я ши станци а йолаш дIадаха бIаь шу чакхдоалаш яь. Лаьттан кIал лел ши вагон, ах бIаь саг дIа а вугаш. Цар никъ бу цаIи ахи — шиъ минута. Стамбулерча наха цох метрополитен ала куц ца хеташ «тоннель» оал.

ЛерттIа хадданза дегIабоагIача мехка сиха йоккха хулаш йола портови, промышленни, хIама лелалу, культурни, туристически центр я Стамбул. Бакъда, цо дукха проблемаш увттаю: фе, хин бассейнаш бIехъю, нах чубаха фусамаш кхоачам болаш хилац, юрташкара баха ух дукха нах. Царна тIаккхет мехка йоагIаш йола кхы проблемаш а. Царна юкъе керттера яраш я бе болх ца хилар, ваха хала хилар, дуккхача шерашка лакха латта инфляци. Уж юкъара проблемаш иръяларо правительство оттаьй ЕЭС экономически механизме йизза интеграци е езача. Турци тIатеIIа наIарга гIерт «Юкъарча рынкана», хIаьта цу наIара «дIоагIа» духьала Стамбулага дала лаьрхIа а да.

Стамбулера вай генеральни консульство барайтталагIча бIаьшере Россера денача лаьтта латт: цун здани хьалъяь хиннай Цун Императорски. Езален посольство санна. Консульстве массаза хул гу сона вай мехках дувцаш йолча фотовыставкашка хьежаш бола нах. Укхаза ух СССР-ах — «къулбаседерча лоалахочох» йола моллагIа информаци яйтар дехаш дола письмош. Иштта лоалахо оал Советски Союзах Турце. ЧIоагIа безам ба наьха Советски Союз йовза. Новкъа хет из цар хьашт практически кхоачашде йиш йоацаш: советски кепайоазон продукци дIакхачийта йиш яц чIоагIа цензура хьежачул тIехьагIа мара. ХIанзалца Европерча мехкех коммунистически партн хилийта мукъа ца луш бола цаI мара боаца мохк ба Турци, хIаьта газеташа хоам бу цига коммунисташта еча кердача судебни процессех. Чура политически хьал тоалуш хиларо, бакъдар аьлча, дог доахийт цу хьакъехьа дика хувцамаш хургхиларга.

Советско - турецки бувзамаш дегIадоагIа тайп - тайпарча доакъошка дикача оагIорахьа. Масала, дIадахача шера шин мехка юкъера товарооборот хилар цхьа миллиард доллар, хIаьта кхо шу хьалха 350 миллион доллара тIа латтар из. ОагIонаша лерхI из кхы а лакхлургйолаш. Турце долаш да эца хIама, из бакъду, Стамбулерча тикай витринаша. Турецки товараш малхбузерчарел бацха вогIа дац, хIаьта уж маьха дарегIа а да. Мехка сов дукха арахец потребительски товараши юрта беахама продукции, «Советашца бизнес е» чIоагIа хьаштдолаш я укхазара экспортни фирмаш. Хьаст я цхьана болх бу йола предприятеш. ГIишлош еча турецки фирмашта подрядаш тел Москве, Крыме, Кавказе, СибарегIа. ХIанз оттадаьд Стамбуле массазара турецки торгово - промышленни палата хьаелла. Стамбул гIерт советски рынкага кхача. Сона хетачогIа из шинна а мехка халкъашта пайдане хургда.

Андрей ИСАЕВ,
АПН корр.

Стамбул.

ХАНО ДIАДЕХАРАШКА ХЬЕЖЖА

Политически просвещене ЦIен учебно - методически а материально - технически а базах дикагIа пайда эцар духьа КПСС Нохч - ГIалгIай обкома бюрос решени яьй цу ЦIенах парте обкома тайптайпарча категорегIа болча бахача наха юкъе болх бара общественно - политически центр яра хьакъехьа. ЛаьрхIа да партийни, боахама, идеологически актив, пропагандисташ а политически экономически дешар вIаштIехьдоаккхараш а, халкъа депутаташ кийчбараи юхакийчбараи йола цун функцеш дикка шеръе. Цул совгIа, укхаза ергья диспуташ, «герга истолаш», исторе, культура, экологе, къамашта юкъерча гIулакхий, регионални хозрасчета проблемаш ювцаш диалогаш; вIашагIкхетараш - дискуссеш хургья парте, тIема, къахьегама ветеранашца, производстве хьалхалаттаращца, творчески интеллигенцеца, формальни йоацача объединенейи боламийн викалашца; философски беседаш ергья Iилман культураи деятелашца, чакхйоахаргья кхыйола мероприятеш. Къаьстта теркам тIабахийта лерхI дешархощцеи студенчески кагирхощцеи беча балха.

Укх шера мае—июне КПСС Нохч - ГIалгIай обкома общественно - политически центре чакхйоахаргья укх тайпара мероприятеш.

ДIахо заседанеш ергья «Диалог» яхача дискуссионни кагирхой клубо. Из болх беш хургья хIара шоатта дийнахьа 15 сахьат даьлча денз зIамигача зале.

26 мае. Регионални хозрасчет: идеяши боккъонца долаш дари.

23 июне. Саг. Культура. Нравственность.

Лакхехьарча классашка дешаш барашта лаьрхIача политически фильма клубе аргIанара заняти хургья 28 мае 13 сахьат даьлча йоккхача зале, хIаьта из хетаяь хургья бераш лорадара Дунен халкъашта юкъерча денна.

ДIахо болх беш хургья «Перестройкен тхон» яха общественно - политически дискуссионни клуб. Цун заседанеш хургья хIара шоаттадийнахьа Iуйрийна 10 сахьат даьлча денз.

9 июне. Дискусси. Мишта накъадолх вай КПСС XXVIII съезда? (КПСС ЦК Платформа проектах «Гуманни демократически социализмага»).

23 июне. «Герга истол». Партин перестройкен.

Общественно - политически центре хIара шоаттадийнахьа 10—12 сахьаташка нах тIаэцаш хургба:

26 мае — Махмудхаджиева Тамара Исамовна — кхалнаха юкъе беча балха Нохч - ГIалгIай республикански совета председатель, НГIАССР издательствай, полиграфе, книжни торговле гIулакхашта йолча госкомитета председатель.

9 июне — Мареченков Юрий Витальевич — телевиденеш радиовещанеш йолча НГIАССР госкомитета председатель.

16 июне — Филькин Василий Иванович — тIемеи къахьегамеи ветераний республикански совета председатель.

23 июне — Хаджиев Султан Наибович — Iалам лорадара йолча НГIАССР госкомитета председатель.

30 июне — Румянцев Юрий Ильич — НГIАССР Лакхехьарча Совета председатела заместитель.

Цул совгIа, хIара пIаьраска дийнахьа 17—19 сахьаташка тайп-тайпарча лостамегIа бахача наха укхаза вIаштIехьйоаккхаргья консультаци:

1 июне — Гражданаш пенсионни Iалашбара хьакъехьа (НГIАССР социально - Iалашон министр — Магомадов Ваха Махмудович).

25 июне — Къахьегамеи социальнии дешаех (НГIАССР къахьегамеи социальни дешашта йолча госкомитета председатель — Инуркаев Абдула Нурмагомедович).

29 июне — г. Грозни дегIайоалаяра генеральни планах (г. Грозне керттера архитектор — Кадиев Джалал Алиевич).

Хьамсара новкъостий! Оаха шоана доккха баркал аргда общественно - политически центра болх тоабара хьакъехьа тхона предложенеш, рекомендацеш лой.

КПСС обкома общественно - политически центра адрес: г. Грозный, Цеча Фронтовикий улица, 12. Телефонаш: 22-20-97, 22-69-22, 22-77-29, 22-39-57.

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА ИДЕОЛОГИЧЕСКИ ОТДЕЛ.

Совбаьнна, бокъо йоаца, овлаш дIадаьнна нах — иштта эпитеташ йолаш хул практически лаьрхIача Малхбузен массови информаце средсташа иммигрантий проблемашта хетаяь язъеш йола хIара статья. Боккъал бакъдар аьлча, саг хьогаргволаш яц цар кхел: къахьегаш ба уж эггара зенегIа а халагIа а долча балхашка, европейцел дуккха кIезигагIа кхоач царга къахьегамах доагIар, цул совгIа деррига зуламаш, цу даькъе хьабе болх боаца нах дукха хилар, зуламаш каст-каста деш хилар уж цу мехка хиларах хулаш да оал. Цу гIулакха юкъе керттердар да моастагIчун сурт-сибат хьагойтар, хIаьта цун гадоаккхараш кIезигагIа ме хул дикагIа а да.

Иштта цунах [illegible] моастагIа белгал а ваьв тIехьарча массехк бетта Европе гуш да цIаьхха дукха расистски выступленеш хилар. «Европера иммигранташ панике ба» — иштта язду Къулбаседа американски пресса белгалдоахар.

Тайп - тайпарча хьисапе расизм чIоагIъеннача, расови кIийлен тIа дукхагIа зуламаш хулаш долча мехкех хинна дIаэттай Франци. Иштта я сага бокъонашта йолча къаман консультативни комиссе Франце премьер-министра Мишель Ропара кийчъяьча доклада керттера вывод.

400 оагIув йолаш долча цу документа тIа белгалдаьккхад, расовой ларда тIа деш дола низаш 1982 шера денз укхаза дегIадоагIаш хилар. Геттара аьттехьарча боламий членаша деш дола уж зуламаш эггара чIоагIагIа Iаткъаш бараш Къулбаседа Африка мехкашкара хьабаьнна нах ба.

Доклада тIа белгалдаьккхад, Францена чIоаггIа новкъа довла тарлуш дола расизма гIулакхаш сихха совцаданза даргдоацилга.

Мишель Рокара, шийга доклад дIакхаьчача, аьннад расизмана духьала къовсам лоаттабара йола къаман план оттае еза. Цо белгалдаьккхад, цу тайпара план правительствас наха дIайовзийтаргйолга парламенте викалаш болаш мел йолча политически партей кулгалхошца консультацеш яьчул тIехьагIа.

СУРТА ТIА: алжирцаш Париже.

ТАСС фотохроника.

Халкъа кхоллам

Цагена говзал

Къело а моцало а кIалвитача Цагена уйла яьй, рузкъа да моттиг лохаш.

Дагавехав Цагена, шийна гаьна воаццаш ваха молла. Аьттув баллалца молла лора а вань, из тхьайсача хана, цун гIовгара ахча чудоалла пахишка тIормиг бихьаб цо.

ТоIал лийхай молла шийна кьоал даьчун лер. Цхьан дийнахьа базар тIа гIолла хьежаш лелаш, думи эцаш йоалла Цагена сесаг зийнай укхо. Цул тIехьагIа, уйла а яь, шортта Цаген волча чувахав молла. Цо ахча лочкъадаь хиларах а хьадала дезалгах а шийга хоам бича, из дIатIаэца тигадац Цагена.

ШоллагIча дийнахьа Iурра юхавенав молла, Цаген кхелахо волча а вига ший бокъо яккха дага волаш.

Цаген Iовнийлхав, хьоца ва йиш йолаш вац со, тIадувха барзкъа, кога тIа бувх гIирс а ца хилча фу дергда аз, аьнна.

Молла сихха чу а ваха, гIовтал а кога тIа ювха маьчаш а яхьаш юхавенав. Цагена сиха гIовтал тIа а йийха, кIод хьаьккха гIовтала лохера Iерж дIахоадаьй.

ТIаккха бахаб ераш кхелахо волча. Молла ший бала дIабувцаш а ахча Цагена хьадалар дехаш а, корта чу а белла маьлхара ваьгIав Цаген. ТIеххьара кхелахочо шийга къамаьл дича, велха волавеннав Цаген, «Со къе» миска воландаь кхеставу молла, бехк бац са. Ше аьнпар аз ла деза мотт цунна, харц дале а. Цо-м е сона тIаювха гIовтал а аба а ший я, ма аргдий.

— Я из-м са, — аьннад молла.

— Гой хьона, цо доацар мишта дувц. ГIовтала Iерж а аз тийдай ала воаллий хьо? — Цагена оллашехь молла цунах лата тIакхийттав. Цигга кхелахочо молла соца а вань, Цагена бехка ца беш, молла бехке а вань, къоастадаьд гIулакх.

ДIаяздаьр БЕКОВА Лейла.

КЪЕМАТДИЙНАХЬА КОРАВЕ МЕГ

Цхьа шофер хиннав силос йоллача совхоза новкъостал де хьожаваь. Ше хьаваьнна овла Iкъурейша цIен тIара ба оалаш хиннад цо.

Цхьан дийнахьа гараже чуенаяц цун машина, шоллагIча дийнахьа а гучаваьнавац, хIаьта кхоалагIча дийнахьа а из балха ца воагIаш висача, из лаха саг араваькхав автоколонна начальника. Цхьаннахьара коравоагIаш хиннавац шофер а цун машина а.

Из мичара лохаргва ца ховш, цунна дорхвенна вагIаш хиннав автоколонна начальник. ДиълагIча дийнахьа ший машицаца вена хьаэттав вайна хинна шофер.

Хьаким барт бетта волавеннав цунга, вIалла соца а ца луш. Кхы цу машина тIа ховргвац хьо, гаражера гIулакх хьадьаьд да хьа, яхаш лувш хиннав из.

— Сабардел, къонах, ма чIоагIа корзагIваьннав хьо, ма ел сога иштта чIоагIа гIар, кхоана доагIача къематдийнахьа со кораве а мег хьона, — аьннад Къурейша цIен тIарчо.

— ХIай, хIанз Iа дувцар фуд, кхоана доагIаргдолча цу дехача къематдийнахьа сона мишта коравоагIаргва хьо, укх дунен тIа бIарччача кхаь дийнахьа легковой машина тIехьа а яьккха аз лийхача а хьо кора ца воагIаш хилча, — аьннад автоколонна начальника.

УСТВЕЖАРИЙ ХIАНА БИЙЛХАБ

Шоай цаI мара йоаца йиша йига найц кхелхача кодаме вахав цун ворхI воша. Ше бакъдунен чу дIаверзалца найц уж гоама болаш, царна има ца дуллаш чакхваьннав.

Цхьабакъда, шоай найц кхелхача дийнахьа таьзета эттав ворххIе устовша. Кашамашка шоай найца дакъа цхьаннега дIа ца кхоачийташ, дIадихьад цар. ВIалла а са ца тохаш, ворхIе воша чIоагIа велхаш хиннав. Найци уствежарийи шоайла гоама хилар дагадеха цецваьнача венначун вошас царга аьннад:

— ВанагIа, шо ма чIоагIа делх тахан, ер кхалхар иштта шоана Iаткъаргда, аьнна, гIанахьа а дага ма дацар шийна.

— Даьла возалора, укхан бала болаш, укханах къахеташ делхаш-м дац хьона тхо. Тахан хьа воша дIавеллачул тIехьагIа, фусамах еха цIайоагIа тхоай йиша дика йовзаши цо тхоашка бахьарг бола бала дагабоаллаши делх тхо. Даьле гIовлда тха къа.

«Са вошилг». И. ПЛИЕВА фотоэтюд.

ТРАНСПОРТА ВОДИТЕЛАШТА ГIОЙЛЕ ХУРГЙОЛАШ

ТIеххьарча хана йоккхий таронаш еннай предприятешта, учрежденешта, организацешта шоай болхлой социальни лорабелга Iалаццдара. Ховш ма хиллара, болх беш болча хана кхераме моттигаш дукха нийслуш професси я водителий яр. Цудухьа 1990 шера феврале дена СССР финансай Министерствас юкъе доаладаьд, нагахьа санна дага доацаш зуламаш хилча, водителашта гIойле хургйолаш коллективни страховани елга.

Из керда, лаьрхIа йола страховани юкъейоалаелга тIадерзадаь да, эггара хьалха, водителаш социальни лорабелга тоадара, наькъашка транспортаца лелаш зулам хинна моттиг нийсъелча царна е цар дезалашта материальни гIо дара.

Зулам хинна моттиг нийсъелча водителашта гIо дергдолаш коллективни страховани яра Правилай условешка хьежжа транспортни организаце (страхователа) ший средствай чотагIа къахьегама коллектива решенега хьежжа легковой, грузовой, автомобилий, автобусий, городской электротранспорта водителашта, (шоферашта), цар шоай къахьегама декхараш кхоачашдеча хана, хIаьта иштта балха дIаводаш а юха цIавоагIаш а зулам нийсделча царна гIо дара коллективни страховани еш договор чIоагIде йиш я.

Страховане договор чIоагIду оттаьча образецагIа йолча заявленега хьежжа. Цу заявлене 2 экземпляр транспортни организаце дIаяла еза ше болх беча районерча паччахьалкхен страховане инспекцега.

Страховани яьча хIара водитела оттаеча страховой сумма боарам 1000 сом ба, нагахьа санна безам бале из боарам боккхагIа оттабе а йиш я.

Страховой взнос ерригача страховой суммагIа 0,5 процент боарам болаш я берригача водителашта тIера, договор оттадеча дийнахьа фактически болх беш бараш та тIера. Страховой взнос транспортни организаце дIахьожаду банка учрежденерча паччахьалкхен страховане инспекце чоте. Вешта аьлча страховой взнос хул шера цхьан водитела тIера, страховой сумма хIара 1000 сома тIера 5 сом.

Страховане договор оттаду 1 шера лаьрхIе, хIаьта из дIадолалу банка учреждеперча паччахьалкхен страховане инспекце чоте транспортни организаце страховой взнос дIаяхьийтача дийнахьа денз, хIаьта юхаоттаде а йиш я хьатIадоагIача шера, хьалхарчун ха чакхъяьннаеце а.

Балхара мукъабовлийтача е кхыча гIулакхашка хьожабаьча водителашта страховани социю уж балхара дIабаьннача дийнахьа, хIаьта керда балха хьаийцарашта страховани дIайолаю хьаийцача дийнахьа денз, кхы тIа взносаш яла а ца езаш.

Страховой ахча дIател договор йолаш йолча хана моллагIа къахьегама декхар кхоачашдеча, хIаьта иштта балха дIаводаши цIавоагIаши новкъа дага доацаш зулам хинна страховани яь волча водитела човнаш хилча е из велча мел эшаш дола документаш паччахьалкхен страховане инспекце хьакхаьчачул тIехьагIа 7 ди далалехьа.

М. НАЛЬГИЕВ, НГIАССР гIолларча Госстраха Управлене начальника заместитель.

«Хьуна йисте». В. ЕВСЕЕВА этюд.

Iилманхой дагабувл

Вайнаьха метта алфавит хувцара а орфографи тоаяра а йолча республикански комиссе заседани хилар Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совете. Заседане къамаьл хилар гIалгIай, нохчий меттай графиках, вайнаьха метташ дегIадоаладара паччахьалкхен программах.

Заседани дIайолаеш, лоаццa къамаьл дир цу комиссе председатела, Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совета председатела хьалхарча заместитела ГI. Эльмурзаева. Хьалхарча дешах керттера докладаш йир нохчий метта подкомиссе председатела пединститута кафедра заведующе К. Чокаева, университета декана гIалгIай подкомиссе председатела Ф. Оздоевас. Заседане иштта къамаьлаш дир О. Чапанова — комиссе секретара. Э. Солтаханова — воккхагIволча Iилман болхлочо. С. Мовтаева — халкъа образоване министра, Ш. Арсанукаева — НГIАССР йоазонхой Союза правлене председатела, А. Манкиева — институтa Iилман-тохкама директора, М. Чапанова — университета кафедра заведующес, А. Адашева — АТП водитела.

Вайнаьха метташ дегIадоаладара а тоадара а наькъаш дувцаш кIоаргга чулоацам болаш къамаьл дир СССР Iилмай Академе меттай института профессора, филологически Iилмай доктора Ю. Дешериева.

Вайнаьха меттай графикаш эрсий графика ларда тIа тоае еза, аьнна, белгалдаьккхар комиссес.

Редактора зам. М. М. ХАМХОЕВ.

ФУД ХИННАР?

Тахан пхелагIа ди да МалгIабика районера ерригa библиотекаш а цхьайола клубаш а болх беш йоаца. Фуд хиннар? Цу культура учреждений болхлой раьза бац моттигерча горисполкома соцамагIа культура отдела кулгалде А. Хидирова оттаяра.

А. Хидирова тIеххьарча массехк бетта культура отдела заведующе декхараш кхоачашдеш хиннай. Цу юкъагIа дукхача нахаца айхьаза яла, цхьабараш балхара дIабаха кхоаяьй из. Яшаш яц из коллективо дувцачунга ладувгIа, харцдале а, ше яхар чакхдаккха гIерт. Цул совгIа цу специальностах дийша а яц из. Культура отделе тахан иттех саг ва из дешар дийша. ХIара дийнахьа районни ДК хьагуллу культура учреждений болхлой. Цар дIадех культура отдела кулгалхо харжара альтернативни хоржамаш чакхдоахилга.

Къовсаме дош къоастадара балха ара ца боврлар ниййса никъ ба ала йиш яц. Цхьабакъда, коллективана хетар фуд ца ховш кулгалхой уиттабу ханаш дIаяьннилга ха декхарийла яр горсовет. Из цар теркал даьдаларе, цу тайпа хьал оттаргдацар.

Футбол

«Вайнах» котало яьккхай

ДIахо хьош я футболах ловзара физкультура производственни коллективай командашта юкъе Российски Федераце гIолла хьалхале яьккхара йола яхьаш.

Цу турнире дика аьттув баьннаб «Вайнах» яхача «Аргунводпром» производственни объединенерча командa. Укх деношка Шалински стадионе цун вIашагIкхетар хилар Элестерча футболисташца. Матч чакхъяллалца дикагIа ловзаш а шоашкахьа совле йолаш а хилар вай мехкахой. Цар хьаьший коа наIарашка бархI(!) бургац чутехар, бакъда хьаьший аьттув балензар шозза мара из юхачутоха.

Къовсам ирлуш боагIа

Нохч-ГIалгIайчен футболагIа кубок хьалхале яккхара йолча аргIапарча тура матчаш хилар.

«Машиностроитель» («Красный молот» завод) 1:0 йолаш котъяьлар «Атлетика» яхача командал. «Локомотив» лайзар «Монтажникаца». ЧIоагIагIа хилар машиннаькъахой команда — 2:1. Грозненски мехкдаьтта института футболисташа 3:2 счет йолаш котало яьккхар «Луч» яхача командагара. ЧИГПИ студенташ ийшар «Нефтяник» яхача командал — 0:3.

ЕЗА АТЛЕТИКА

«Бронза» Таганрогерча грозненцага кхаьчар

Ольборг яхача датски городе чакхъяьннай кхийнарашта юкъера еза-йоккхача атлетикагIа йола Европа чемпионат.

110 килограммага кхоачаш йолча дозала категорегIа Советски Союза сборни команда сий лорадеш хилар вай мехкахо, хIанз г. Таганроге вахаш вола дунен халкъашта юкъерча классагIара спорта мастер Р. Гелисханов. Двоеборье ерригa лаьрхIача 440 килограмм а йоккхаш юкъарча зачете цо яьккхар бронзови медаль. ХIаьта штанга катеха хьаьлайеш Ризвана эггара дикагIа результат хьекхар — 202,5 килограмм — Европе чемпион хиннавола болгарски штангист С. Ботев цу упражненe вай мехкахочул тIехьависар 7,5 килограмм.

ТЕЛЕВИДЕНИ

24 МАЙ — ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Мультфильм.
9.05 — «Зитарова дезал» яха художественни фильм. 3-гIен 4-гIен сереш.
11.35 — Футбол. Европейски чемпионий кубок. Финал. «Бенфика» (Португали) — «Милан» (Итали). 1-ра тайм. Австрера, передача.
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха. ТСН.
13.00 — Футбол. Европейски чемпионай кубок. Финал. «Бенфика» (Португали) — «Милан» (Итали). 2-гIа тайм. Австрера передача.
15.30 — ТСН.
15.45 — Документальни фильм.
16.25 — «Тайна горного подземелья» яха берашта дола фильм.
17.40 — «Пойдем на звук гармоники» яха Пятигорскера передача.
18.10 — Документальни фильма премьера.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — «...16 шу даланзен боккхагIен».
19.45 — Поэзе миноташ.
19.55 — «Зитарова дезал» яха художественни фильм. 3-гIа сери.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — «П. И. Чайковский. «Орлеанская дева» яха опера. ССР Союза Паччахьалкхен академически Доккхача театра спектакль.
00.00 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Iилма - довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Природоведени. 4-гIа класс.
9.05 — Английски мотт. Iомабу 1-ра шу.
10.05 — Испански мотт. Iомабу 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Биологи. 8-гIа класс.
11.05 — Iилма - довзийтара фильм.
12.05 — «Обретешь в бою» яхача телефильма юхагойтара сеанс 4-гIа сери.
13.10 — Ритмически гимнастика.
17.15 — Экологически дневник.
17.40 — «Фу хьех дино кхетам вуш» (гIалгIай меттала).
18.10 — МНПО «Уйла». Реклама.
18.20 — Информационно-публицистически программа.
19.00 — РСФСР халкъа депутатий хьалхарча съезда. Перерыве (20.00) — Бийса дакъала хийла шун, бераш!

25 МАЙ — ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Мультфильм.
8.50 — «...16 шу даланзен боккхагIен».
9.35 — А. Калнциема ловз (клавесин).
10.00 — Саг. Лаьтта. Вселенни.
11.00 — Туркмена музыкальни фольклор.
11.30 — Берий сахьат (английски метта урокаца).
12.30. — Ха. ТСН.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Африка тахан».
16.45 — Музыкальни сокровищница. А. Даргомыжски романсаш.
17.40 — «Образ» яха старшеклассникашта йола литературни передача.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — «Венгри, бIаьсти-90».
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Коллаж.
21.45 — Актуальни интервью.
21.55 — «Фу? Мичахьа? Маца? яха брейн-ринг.
22.45 — Из хиннад хиннад...
23.15 — Взгляд.
01.00 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Iилма - довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Природоведени. 4-гIа класс.
9.05 — Английски мотт. Iомабу 1-ра шу.
10.05 — Английски мотт. Iомабу 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Географи. 6-гIа класс.
11.05 — Iилма - довзийтара фильмай программа.
12.05 — «Обретешь в бою» яхача телефильма юхагойтара сеанс. 5-гIа сери.
17.00 — Реклама.
17.05 — «Социальни эшарашта юхь духхьал» (нохчий меттала).
18.05 — «Телефакт» яха критически журнал.
18.20 — Информационно-публицистически программа.
19.00 — РСФСР халкъа депутатий хьалхарча съезд. Перерыве (20.00) — Бийса дакъала хийла шун, бераш!
22.40 — Волейбол. Дунен лигай хьалхле. МаIанах. Сборни СССР — сборни КНР.
23.40 — РСФСР халкъа депутатий хьалхарча съезде.

РАДИО

24 МАЙ, ЕРА

7.30 ДоагIIаш деш дола къамаьл.
7.40 Объявленеш.
7.45 — 8.00 Кооператив болх беш я (гIалгIай меттала).
8.15 Передачай программа.
8.20 Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 Литературен искусствои (нохчий меттала).
11.15 Цхьакха а виценнавац, цхьаккха а дицденнадац (нохчий меттала).
11.30 Боахама доал ца дерий адресаш.
11.45 Болхлочоа хетар.
17.15 Передачай программа. Хаоттам.
17.16 «Фольклори жIовхьараш» яхача цикилера передача.
18.00 Керда хоамаш.
18.10 Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 Халкъа музыка (нохчий меттала).
7.45 Объявленеш.
7.55 — 8.00 Музыка. Хаоттам.
8.15 Передачай программа.
8.20 Республикански газетий обзор.
8.30 Литературни Нохч-ГIалгIайче (нохчий меттала).
8.50 — 9.00 «ДоттагIал» (гIумкий меттала).
11.15 — 12.00 П. И. Чайковске опера (нохчий меттала).
17.15 Передачай программа. Хаоттам.
17.15 Перестройка: гIуллакхаши проблемаши (гIалгIай меттала).
17.31 «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
17.46 Черкесий музыка концерт.
18.00 Керда хоамаш.
18.10 Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 Илли доаких М. Айдамировас (нохчий меттала).

25 МАЙ, ПIАЬРАСКА

7.30 «Юртара Iуйренаш».

Хьоттисаh

Тахан республике гIоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбоалехьара секунде 4—9 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике 16—21, Грозне 19—21 градус йIовхал йолаш хилен тарлу.

Кхоана хувцалуш морхаш а йолаш, юкъ-юкъе догIа а делхаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 2—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура бийсана 4—9, дийнахьа 19—24 градус йIовхал йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.

Кагий нахи мехкарийи!

Ленина ордени Сийлахь - боккхача Даймехка тIема I степена ордени лелзеш йолча «Грознефть» яхача объединене база тIарча.

Грозненски № 4 йолча юкъерча профессионально-технически училища кагий нахи мехкарийи деша дIаэцарах хоам бу.

Укх профессеех Iомабе:

1. Мехкдаьттен газн лохаш эксплуатационнии тохкамен бурув тохача бурув деттачун гIонча, электросварщика говзал Iомаеш.
2. Буровойшта гIулакх деш вола электромонтер.
3. Электрогазосварщик.
4. Слесарь-авторемонтник.
5. Химически анализа лаборант (мехкарий).
6. Топограф-геодезист.
7. Мехкдаьтта даккхара вола оператор.

Училище дIаэц 9—11 класс яьккха кагий нахи мехкарийи, иштта эскаре гIулакх а даь мукъабаьнна бола кагий нахи, йоагI-йоагIачоа лаьрхIача 3 шерен 1 шерен деша дезаш.

«Грознефть» яхача объединенена лаьрхIа кадраш кийчъю училищас. Деша багIача юкъа дешархой базкъашца а кхачанца а, учебникашца а Iалашбу.

Производственни практика дIахьоча юкъа шоай специальностех болх барах даьккха долча алапех 50 процент лу дешархошта. Училище дешаш яьккха йола ха балха стажа юкъе хьош я. Мехкарашта лаьрхIа хьайнйла я барзкъаш тега, пазата хIамаш хьае Iомабара йола курсаш.

Училище болх беш я тайп-тайпара йола кружокаш, спортивни секцеш. ЧуIе моттиг йоацарашта лаьрхIа я дика кхоачам болаш йола общежити. Юкъара школаш яьха барашта ткъаь барайтта сомагара шовзткъе пхе сомага кхоачаш стипенди а лу.

Училищаш кхо курс яьккхача кагирхоша, толамца экзаменаш дIаенначул тIехьагIа юкъера образовани хилара дола аттестати профессех дола тешали хьаэц. Училище йистелькхараш шоай специальностех болх бе бохийт г. Грозне а иштта цун доазол арахьа а.

Училище деша отта безам бараша училища директора цIерагIа дохьийт укх тайпара каьхаташ: заявлений, дешарах дола тешали, характеристикен, 086-у кепара йола медицински справкен, вахаш волча моттигера нийца справкен, паспорти (е бер дарах дола тешал) 3х4 боарам бола 6 сурти.

Училища адрес: г. Грозный, Октябрьски район, 12 участок.

№№ 13, 24, 25 йолча автобусашца «12 участок» яхача остановке кхаччалца ваха веза, № 5 йола трамвай.

Телефон: 9-54-43-04.

КЪАХЬЕГАМА ЦIЕЧА БАЙРАКХА ОРДЕН ЛЕЛАЕЧА АКАДЕМИКА М. Д. МИЛЛИОНЩИКОВА ЦIЕРАГIЧА ГРОЗНЕНСКИ МЕХКДАЬТТА ИНСТИТУТО ДIАКХАЙКАДУ ДЕША НАХ ХЬАЭЦАШ ХИЛАР

дийнахьарча подготовительни отделене, лоаццача хана Iомабергболаш (1990 ш. 1 июне денз 1990 ш. 1 июле кхаччалца) 1990 шера 1 январе денз СССР Герзашцарча Низашкара мукъабаьннараш, эскаре гIулакх деш бараш а, нагахьа санна цхьа бахьан долаш цхьан шерал дукхагIа ха яланза, подготовительни отделене оттара йола бокъо дIаяланза бараш.

Подготовительни отделене деша боагIача наха хьачулу:
а) заявлени;
б) воински часта командира енна направлени;
в) юкъера образовани хилара документ;
г) могаш хиларах йола медицински справка (форма 086-у);
д) къахьегама книжка тIара копи;
е) 8 фотографи 3х4 см боарам болаш (керта тIа хIама йоацаш).

Заявленеш хьачуийю 1990 ш. 27 мае кхаччалца. Занятеш йолалу — 1990 ш. 1 июне. Подготовительни отделени чакхъяьккха, переводни экзаменаш толаме дIаенна нах дIаязбу хьалхагIе цар хержача специальностагIа института 1-гIча курсе а дешара форме а (очни, сайрийнара, заочни) конкурс йоацаш.

Ца кхетар хатта йиш я: г. Грозный, пр. Революци 21. комната 2-26, 2-24 (керда корпус), телефон 936-174.

Деша дувла!

Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен педагогически институто 1990—1991 дешара шера заочни отделене студенташ дIаэц укх специальностех:

Юкъьанцара дешар хьехара педагогикен методикен.

Дешара ха 5 шу.

ДIаоттара экзаменаш: эрсий моттен литературен (письменно), математика (письменно), СССР истори (дагахьа).

Педагогикен психологии (деша даха ха йоацачарна кхетам балара).

Дешара ха 5 шу.

ДIаоттара экзаменаш: эрсий моттен литературен (письменно а дагахьа а), СССР истори (дагахьа).

Къахьегама (цу даькъе гIулакх дара къахьегам).

Дешара ха 5 шу (юкъара дIаэцарашта), 4 шу (педучилищай, индустриально - педагогически техникумий базе).

ДIаоттара экзаменаш: математика (письменно) физика (дагахьа), эрсий моттен литературен (письменно).

Физически культура.

Дешара ха 5 шу.

ДIаоттара экзаменаш: специальностех экзамен (яйга атлетика, гимнастика, некдар), биологи (дагахьа), эрсий моттен литературен (письменно).

Ерригача специальностех деша оттачарна профильни лоархI хьалхарча аргIагIа белгалъяьккха ши экзамен.

Заочни отделене хержача специальностех болх беш бараш мара дIаэцац.

Заочни отделене дIаоттара экзаменаш дIаяла а ца езаш собеседовани а йий дIаэц хержача специальностага хьежжа дийша а цу специальностех шерал кIезигагIа доацаш болх баь а бола нах.

Хьехархой института НГIАССР МНО-ца, организацешца, предприятешца яьча договора кIийлен тIа. «Къахьегам» специальностех деша дIаоттара экзаменаш дIаяла а ца езаш дIа а эц. 3 шерага кхаччалца лоацъяьча программагIа хьеха а хьех индустриально - педагогически техникумаш чакхъяха шерал кIезигагIа доацаш болх баь бола производственни обучене мастераш.

Заявлени дIаэц:
20 апреле денз 31 мае кхаччалца.
Собеседовани а еш заочни отделене деша дIаэцарашкара 28 мае кхаччалца мара каьхаташ дIаэцац.
Заявленеца ер документаш хила деза:
— юкъера дешар дешарах дола каьхат (подлинник);
— балхара характеристика;
— № 086-у формах йола медицински справка;
— къахьегама книжка тIара выписка;
— 3х4 см бустам бола 6 сурт;
Паспорт, эскаре гIулакх дарах дола документ, къахьегама книжка шийца хила деза.

Заочни отделене деша овттачар заявленеш дIалу шоай бахача моттига гаргта йолча лакхехьарча дешара заведене, нагахьа санна, цига цар Iомае безам бола специальность караерзайой.

ДIаоттара экзаменаш дIаэц 1 июне денз.
Студенташ дIаэц 15 июне кхаччалца.
Приемни комиссе 9 сахьат даьлча денз 17 сахьат даллалца болх бу (кIиранденгара дIаиккхача).
Института адрес: г. Грозный, Орджоникидзе пр. 62. Приемни комиссе.

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный, Маяковске ул. 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехктохкама секретара — 22-84-68; отделий: партийни вахара — 22-53-12, промышленностен транспортен — 22-75-81, 22-65-01; юрта боахама — 22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро — 22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: партийной жизни — 22-53-12, 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; сельского хозяйства — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22 89-88.

Газет арадувл шинарей, ереи, шоаттеи деношка

СФ00132. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1769.